

Thorbjørn Hansen, Arne Holm og Steinar
Østerby

Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Thorbjørn Hansen, Arne Holm og Steinar
Østerby

Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging

Prosjektrapport 371 – 2004

Prosjektrapport 371
Thorbjørn Hansen, Arne Holm og Steinar Østerby
Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging

Emneord: bostedsløse, bostedsløshet, kartlegging, Norge, kommuner

ISSN 0801-6461
ISBN 82-536-0837-3

450 eks. trykt av
S.E.Thoresen grafisk as
Innmat: 100 g Kymultra
Omslag: 200 g Cyclus

© Copyright Norges byggforskningsinstitutt 2004

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndverkslovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Norges byggforskningsinstitutt er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Adr.: Forskningsveien 3 B
Postboks 123 Blindern
0314 OSLO
Tlf.: 22 96 55 55
Faks: 22 69 94 38 og 22 96 55 08

Forord

Dette er en rapport om kartleggingen av bostedsløshet i Norge 2003. Rapporten har som formål å gi en kortfattet og enkel framstilling av karteleggingsresultatene. En mer omfattende analyse må komme senere. Det innebærer at vi heller ikke i særlig grad drøfter fenomenet bostedsløshet og sentrale begreper i den sammenheng, og henviser i så måte til rapporten fra 1996-kartleggingen og andre publikasjoner om emnet, hvorav noen er nevnt i litteraturlisten.

Kartleggingen ble gjennomført hovedsakelig i desember 2003 med noe oppfølging januar/februar 2004. Norges byggforskningsinstitutt, Byggforsk, har hatt ansvar for opplegget og for analysene. Utsending og innhenting av skjemaene ble gjennomført av Opinion AS. Undersøkelsen er utført på oppdrag av Sosial- og helsedirektoratet. Den er en gjentakelse av en kartlegging som ble gjennomført i 1996. Arbeidet ved Byggforsk er utført av Thorbjørn Hansen, prosjektleder, Arne Holm og Steinar Østerby, prosjektmedarbeidere.

Kartleggingen er avhengig av en stor innsats fra et stort antall medarbeidere i kommunale og frivillige organisasjoner. De fortjener stort takk!

Takk også til referansegruppen for prosjektet:

Representanter fra Husbanken, Fattighuset, Kommunenes sentralforbund, Den norske lægeforening, Norsk sykepleierforbund, Sintef Unimed, Forskningsstiftelsen Fafo, Fagforbundet, Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Nasjonalt folkehelseinstitutt og Kontaktutvalget for fylkesmannsembetene (vedr. sosialsaker).

Berit Nordahl
Forskningssjef

Thorbjørn Hansen
Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	7
Definisjon av ”bostedsløshet”	8
Metoden.....	8
Beregning av antall bostedsløse	9
Trekk ved bostedsløse i Norge i 2003	10
1. Innledning.....	13
1.1 Hva er ”bostedsløshet”?	14
2. Metoden.....	16
2.1 ”Svarprosent”	17
2.2 Hvordan beregne antall bostedsløse i landet 2003	19
3. Antall bostedsløse i 2003	23
3.1 Sammenligning med 1996.....	24
3.2 Tallbase i analysene	26
4. En demografisk fremstilling av de bostedsløse.....	27
4.1. Kjønn.....	27
4.2. Alder.....	27
4.3. Fødeland	29
4.4 Utdannelse	30
4.5. Inntektskilde	31
4.6. Livssituasjon.....	32
4.7. Omsorg for mindreårige barn.....	32
4.8. Oppsummerende kommentarer	32
5. Rusmisbruk, psykisk og fysisk helse.....	34
5.1. Rusmiddelmisbruk	34
5.2 Psykisk sykdom.....	35
5.3 Fysisk helse	36
5.4 Samlet omfang av rusmiddelmisbruk og psykisk sykdom.....	36
5.5 Rus og psykisk sykdom blant noen grupper bostedsløse	37
5.6. Oppsummerende kommentarer	40
6. Bostedsløses oppholdssted	42
6.1. Oppholdsformer blant bostedsløse	42
6.2.Oppholdssted og demografi	44
7. Bostedsløshetens varighet	47
7.1. Midlertidig bostedløse og bostedsløshetssituasjonens lengde	47
7.2. Trekk ved bostedsløse med ulike karrierer	48
8. Bostedsløshet etter utskrivning fra institusjon	54
8.1. Utskrivelse fra ulike institusjonstyper.....	54
8.2.Utskrivning fra institusjon og demografi	54
9. Nærmere om noen spesielle grupper bostedsløse	58
9.1 De eldste bostedsløse	58
9.2 De yngste bostedsløse	59
9.3 Bostedsløse uten rusproblemer, uten psykisk sykdom og uten kontakt med institusjoner	60
9.4 Bostedsløse uten ordnet overnatting kommende natt.....	62
Litteratur.....	64
Vedlegg	65
Antall bostedsløse 2003 og 1996 i kommuner	65
Spørreskjema	66

Sammendrag

I 2003 ønsket Sosial- og helsedirektoratet å foreta en ny kartlegging etter modell av 1996-kartleggingen. Et hovedmål var å avklare om det har skjedd endringer siden 1996, og i så fall hvilke endringer dette er. Endringer kan gjelde antallet, men også hvem som er bostedsløs og hvor og hvordan de oppholder seg. Byggforsk fikk i oppdrag å gjennomføre kartleggingen som ble gjennomført etter samme opplegg som i 1996.

I 1996 ble det beregnet at antall bostedsløse var 6200. Vi har beregnet at antall bostedsløse i 2003 var 5200, altså 1000 færre. Dette dreier seg altså om bostedsløse kjent av hjelpeapparatet i første uken av desember.

Antall bostedsløse blir 1,14 per 1000 innbyggere, mot 1,5 per 1000 innbyggere i 1996.

Samtidig som de bostedsløse er blitt færre, er de i enda sterkere grad enn i 1996 preget av rusmiddelmisbruk og psykiatriske problemer. Det er færre uten slike problemer. Rusmiddelmisbruket er nå mer narkotika i forhold til alkohol.

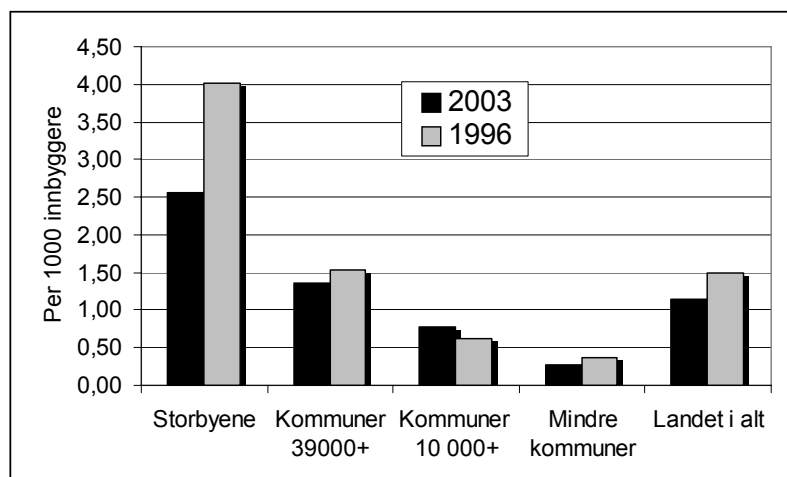

Fig. 0.1. Antall bostedsløse per 1000 innbygger 2003 og 1996

Det er i storbyene en finner det store antallet bostedsløse, og det er forandringer der som gir størst utslag for landstallet. Av storbyene er det i Oslo forandringen er stor. Der er antallet redusert med ca. 1200, en halvering av antallet i 1996. I de andre storbyene er det bare små forandringer. I sammenligningen med 1996 vil vi understrek betydningen av å supplere de tallene vi viser med nærmere og mer nyanserte studier av oppholdsformer for de som befinner seg i grenselandet mellom bolig og uten bolig. Nye oppholdsformer og nye betegnelser gjør sammenligning komplisert.

Utenom storbyene, som har en klar nedgang, primært i Oslo, har antall bostedsløse samlet sett økt noe, fra ca. 2350 til ca. 2600. Det er stor variasjon mellom kommune. Noen har hatt stor nedgang, mens andre har stor vekst i antall bostedsløse. Vi mener at det er grunn til å tro at antallet raskt kan skifte i den enkelte kommune, og mer jo mindre de er, og vi vil advare mot å overtolke endringer i den enkelte kommune.

Antallet i forhold til innbyggertall er samlet sett redusert også i gruppen av små og i gruppen av mellomstore kommuner (39 000 innbyggere og mer utenom storbyene).

Det er betydelig usikkerhet knyttet til tallene, og denne usikkerheten lar seg vanskelig bestemme. Det er både et spørsmål om definisjonen, tolkning av definisjonen, metoden og svarprosent.

Definisjon av "bostedsløshet"

Bostedsløshet er ett av flere begreper som betegner en situasjon der en person eller en husholdning ikke har bolig, eller ikke bor, i den mening vi normalt forbinder med dette. Andre begreper er "hjempløshet" og "husvill". Det dreier seg om en situasjon som i ekstreme tilfeller betyr å bo ute, på gata, men som i de fleste tilfeller innebærer å være losjert inne på en eller annen måte, men altså ikke slik at en *bor*. Det er imidlertid vanskelig å trekke et skarpt og entydig skille mellom det å bo, og det å være bostedsløs. En må bestemme seg for hva slags forhold en vil betegne som det å bo, og hva som skal betegnes som det å ikke bo, altså å være bostedsløs. I denne undersøkelsen har vi valgt å benytte den definisjonen som ble benyttet i 1996 med en liten presisering:

Som bostedsløs regnes i denne undersøkelsen personer som ikke disponerer egen eller leid bolig, men er henvist til tilfeldige eller midlertidige boalternativ, samt personer som ikke har noe ordnet oppholdssted for kommende natt.

Til de bostedsløse regnes således personer som bor på hospits e.l. døgnovernatningssteder og på institusjoner som

- ikke har noe bosted ved en eventuell utskrivelse, og
- utskrivelsen sannsynligvis vil finne sted om to måneder eller mindre.

Som bostedsløs regnes også de personer som bor midlertidig hos slektninger, venner eller bekjente.

Som bostedsløs regnes ikke den som bor i fremleid bolig eller bor varig hos pårørende eller nær slektning.

Metoden

Registreringen av bostedsløse foregikk nå som i 1996 ved at vi sendte et brev med vedlagte registreringsskjemaer til et utvalg informanter i et utvalg kommuner. Informantene fyller ut et skjema for hver bostedsløs de kjenner til i en bestemt uke. Vi valgte første uke i desember, nå som i 1996. Med denne metoden gis et *øyeblikksbilde* av de som er bostedsløse på et gitt tidspunkt av året. Ettersom bostedsløshet er noe som ofte opptrer i kortere eller lengre perioder av gangen, er langt flere personer bostedsløse en eller flere ganger i løpet av et år.

Registreringsskjemaet er gjengitt i vedlegg. Det er basert på registreringsskjemaet fra 1996, men er korrigert etter erfaringer fra den gangen og diskusjoner med referansegruppen for prosjektet. Noen endringer er også foretatt etter pålegg fra Datatilsynet.

Utvalget av kommuner er nesten overlappende med utvalget av kommuner i 1996. Det omfatter alle med mer enn 39 000 innbyggere (i alt 19 kommuner) og hver femte kommune med færre innbyggere enn 39 000, 79 kommuner av 415 kommuner.

Informantene i kommunene er først og fremst sosialkontorer, men i tillegg er det boligkontorer, barnevernskontorer og andre kommunale etater som antas å kunne ha kontakt med bostedsløse. Informantene ble valgt på grunnlag av en tidlig forespørsel til de kommunene som kartleggingen skulle skje i. Kommunene ble bedt om å opplyse hvilke etater, institusjoner, organisasjoner, mv. som kunne antas å ha kontakt og/eller kjennskap til bostedsløse i kommunen. Tilsvarende brev ble sendt til Politi- og fengselsvesenet og til frivillige organisasjoner. De instansene vi fikk fra kommunene ble supplert med instanser vi fant fram til via nettet. På denne måten fikk vi en liste med i alt 814 ulike instanser.

Metoden medfører dobbeltrapporteringer. Flere instanser kan ha kontakt med den samme bostedsløse. Ved hjelp av initialer og fødselsår kan denne dobbeltrapporteringen i hovedsak fjernes, i enkelte tilfeller ved også å vurdere andre registrerte opplysninger. Fjerning av dobbeltrapporterte er det første vi gjorde da skjemaene ble returnert.

Beregning av antall bostedsløse

Som i 1996 er altså antall bostedsløse beregnet og anslått på grunnlag av en utvalgsundersøkelse. En utvalgsundersøkelse innebærer uansett en viss usikkerhet, og usikkerheten øker med lav svarprosent. Det er frafall og usikkerhet i flere ledd.

For det første er det usikkert om det er sendt brev til alle de riktige instansene.

For det andre er det usikkerhet som følge av manglende eller mangelfulle svar fra de vi har spurt. Vi fikk svar fra 57 prosent av de spurte, mot 74 prosent i 1996.

For det tredje er det nå som forrige gang umulig å si hvor stor del av de bostedsløse som hjelpeapparatet har kontakt med og kunnskap om.

For det fjerde er det som tidligere nevnt usikkerhet knyttet til definisjonen av bostedsløshet, om den i rimelig grad fanger de som bør regnes som bostedsløse og om den blir oppfattet og tolket på samme måte av alle som er spurt.

Samlet sett er usikkerheten stor, og den går *hovedsakelig* i en retning: Registreringen fanger opp færre bostedsløse enn det finnes i virkeligheten.

Vi har foretatt en beregning av antall bostedsløse i 2003 ved å justere for at vi har svar fra et utvalg kommuner, og for at relativt mange informanter ikke har svart. Justeringen er i korte trekk foretatt ved tre beregninger:

- A. Antall rapporterte bostedsløse korrigeres for utvalg og for frafall av kommuner, men ingen korrigering for manglende svar fra instanser i kommunene. Dette gir et antall som vi regner å være et minimum.
- B. Antall rapporterte korrigeres for mangelfull svar fra instanser etter metoden vist i tabell 2.3. Dette gjøres for hver av storbyene og samlet for hver av de andre tre kommunegruppene. Derest korrigeres for utvalg og frafall av kommuner. Dette antallet regner vi å representere et maksimum, når en sammenligner med 1996.
- C. Antall rapporterte fra sosialkontorer korrigeres som under B, mens antall rapporterte fra andre instanser gis et mindre tillegg. Tillegget baserer seg på at de som ikke har svart i gjennomsnitt kjenner til halvparten så mange bostedsløse som de som har svart. Dette tallet legger vi fram som det mest sannsynlige tallet på bostedsløse i Norge i første uke av desember 2003.

Antall registrerte, oppjustert for utvalget av kommuner, gir ca. 3900 bostedsløse i landet, hvilket vi anser som det antall det minst må være. Når vi også oppjusterer i forhold til ”svarprosenten” fra informantene, får vi ca. 5900 bostedsløse, hvilket vi oppfatter som det maksimale antallet det kan dreie seg om, gitt definisjon og metode. Med den reviderte justeringen av ”svarprosenten” får vi et tall som vi anser som rimelig å sammenligne med 1996-tallet: **5200 bostedsløse.**

Trekk ved bostedsløse i Norge i 2003

Demografisk profil

Bostedsløse er oftest enslige menn, 71 prosent, og enslige kvinner, 23 prosent. Kun 6 prosent lever i parforhold. De er som regel unge, 70 prosent er under 40 år, har lav utdanning og er utenfor arbeidslivet. Enkelte har omsorgsansvar for barn. En av ti har bakgrunn fra ikke vestlige land.

I forhold til 1996 er kvinneandelen uforandret. En antatt tendens til økt kvinneandel er ikke bekreftet. Aldersmessig har det skjedd en forskyvning oppover i alder, med færre unge bostedsløse under 35 år og en tilsvarende økning i de eldre alderskategoriene.

Fortsatt er dessuten personer med ikke-vestlig fødeland overrepresentert blant de bostedsløse, sett i forhold til sin andel av befolkningen totalt sett. Men de aller fleste bostedsløse er allikevel norskfødte og andelen er stigende sammenliknet med 1996.

Sammenliknet med situasjonen i 1996 er andelen bostedsløse som mottar sosialbidrag redusert, mens andelen som mottar sykepengar og pensjon er økt.

Andelen enslige har også økt noe fra 1996 til 2003 mens andelen med omsorgsansvar for mindreårige barn har holdt seg relativt stabil.

Rusmisbruk, psykiske og fysiske vansker

Både rusmisbruk, synlig psykisk sykdom og kroppslig sykdom eller funksjonshemming synes å ha økt i omfang fra 1996 til 2003.

Når det gjelder rusmisbruk ser vi også en tendens til en forskyvning mot større bruk av tyngre rusmidler som narkotiske stoffer sammenliknet med alkohol. I sum levner dette et inntrykk av at problembelastningen blant de bostedsløse på disse områdene har vokst de siste årene.

80 – 90 prosent av de bostedsløse er enten rusmisbrukere eller psykisk syke eller begge deler. Bare 6 prosent oppgis verken å misbruke rusmidler eller å ha psykiske vansker.

Kvinnelige bostedsløse misbruker rus i noe mindre grad enn mannlige. På den andre siden har kvinnelige bostedsløse i noe større grad synlig psykisk sykdom. Rusmisbruk er også langt hyppigere blant norskfødte bostedsløse enn blant bostedsløse med ikke-vestlig fødeland.

Vi har også sett at det er en klar aldersdimensjon på type rusmisbruk blant bostedsløse. Misbrukere av narkotika og piller samt blandingsmisbrukere er vesentlig yngre enn misbrukere av alkohol, og sjelden over 50 til 55 år.

Bostedsløse i ulike oppholdssteder

De fleste bostedsløse i 2003 befinner seg i enten midlertidig hos venner og bekjente, i døgnovernatningssteder eller på institusjon. Dette er ikke vesensforskjellig fra situasjonen i 1996. Også da dominerte disse oppholdsformene.

Vi finner imidlertid at det innenfor de ulike oppholdsformene er relativt ulik demografisk profil. Kvinneandelen er relativt lav blant bostedsløse i fengsel, i campingvogner og hytte. Bostedsløse med ikke-vestlige fødeland finnes først og fremst blant dem som oppholder seg midlertidig hos venner og bekjente. Det er få bostedsløse med ikke-vestlig fødeland blant dem som befinner seg i campingvogn eller hytte, er uten ordnet overnatningssted neste natt eller oppholder seg på institusjon eller i fengsel.

Visse aldersforskjeller ser vi også innenfor de ulike oppholdsformene. Det er høyere andel yngre blant dem som oppholder seg midlertidig hos venner og bekjente enn i andre oppholdsformer. De eldste bostedsløse utgjør derimot en høyere andel blant de bostedsløse på institusjon eller døgnovernatting.

Bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn finner en i alle oppholdsformer, men halvparten befinner seg midlertidig hos venner og bekjente.

Bostedsløshetens varighet

Vel hver tredje bostedsløs er midlertidig bostedsløs i påvente av ny boform. Dette representerer ingen vesensforandring fra situasjonen i 1996. Her er det store forskjeller mellom kommuner, med en meget lav andel i Oslo og særlig høy i Trondheim.

Også når det gjelder varighet, altså hvor lenge den bostedsløse har vært i en slik situasjon, er det store kommunale forskjeller. Også her skiller Oslo seg ut med høy prosent med lang fartstid, og få nykommere. I landet som helhet har 46 prosent flere år som bostedsløs, mens 14 prosent har dette som et nytt, akutt problem.

De midlertidig bostedsløse er noe oftere kvinner enn menn, har noe oftere innvandrerbakgrunn og noe oftere omsorgsansvar for barn, enn de ikke midlertidige. Aldersmessig er det ingen åpenbar forskjell.

Kvinner har også oftere kort fartstid som bostedsløs enn menn. Det samme gjelder bostedsløse med innvandrerbakgrunn i forhold til norskfødte. De med lang fartstid er naturlig nok oftere eldre enn de med dette som nytt problem, men også blant 20-åringene er det en betydelig andel med lang fartstid. Verdt å merke seg er også at vi både i gruppen med flere år som bostedsløs bak seg og blant dem som har fått bostedsløshet som et nytt akutt problem finner en viss andel som er 75 år eller eldre.

Vi ser at andelen med omsorgsansvar for mindreårige barn er høyere for dem med kortere fartstid som bostedsløs. Igjen er det imidlertid vel verdt å merke seg at det faktisk også er 5 prosent av de med flere år bak seg som bostedsløs som har omsorgsansvar for mindreårige barn.

Bostedsløse utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene

Av alle bostedsløse i 2003 er 22 prosent oppgitt å være utskrevet fra institusjon i løpet av det siste halvåret. Det gjelder fengsel, psykiatrisk institusjon eller rusmiddelinstitusjon, men også enkelte fra sykehus og sykehjem. Kvinner kommer noe oftere fra rusmiddelinstitusjoner. Det

gjelder sjeldnere de med innvandrerbakgrunn som oftere kommer fra psykiatriske institusjoner.

De som er utskrevet fra en rusmiddelanstalt er yngre enn de som kommer fra psykiatrisk institusjon. Mens vi finner 40 prosent av de som er utskrevet fra rusbehandling i aldersgruppen 20 til 29 år, er andelen bostedsløse utskrevet fra psykiatrisk institusjon i samme aldersgruppen 26.

Vi finner også bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn blant de som er utskrevet fra de ulike institusjonskategoriene. 6 prosent av de bostedsløse som de siste 6 månedene ble utskrevet fra både psykiatrisk institusjon og rusbeholdingsanstalt hadde omsorgsansvaret for mindreårige barn.

Enkelte spesielle grupper av bostedsløse

Bostedsløse over 65 år er en noe mindre gruppe denne gangen enn i 1996. De skiller seg fra de øvrige bostedsløse på samme måte som sist: Andelen menn er høyere, andelen ikke-vestlige er lavere, de misbruker i stor grad alkohol og i liten grad narkotika, de finnes i stor grad på institusjoner og har i stor grad fysiske så vel som psykiske helseproblemer.

Bostedsløse under 20 år utgjør en mindre andel i dette materialet enn i undersøkelsen fra 1996. Som sist utpreges de blant annet ved at en høy andel er kvinner, og en høy andel har ikke-vestlig fødeland. De fleste bor midlertidig hos venner, kjente eller familie. En stor andel av de yngste bostedsløse har synlig psykisk sykdom, mens de i liten utstrekning er kroppslig syke. De misbruker rusmidler i mindre grad enn andre bostedsløse, og når de gjør det, dreier det seg i all hovedsak om narkotika, eventuelt med alkohol som tillegg.

Bostedsløse som ikke misbruker rusmidler, ikke har synlig psykisk sykdom og ikke bor i eller nylig er utskrevet fra institusjon, utgjør bare 4% av alle bostedsløse i vårt materiale. En av tre er kvinner, og over halvparten er født utenfor Norden. To av tre bor midlertidig hos venner, kjente eller familie, og 30% har omsorg for mindreårige barn. De har langt oftere enn andre bostedsløse arbeidsrelaterte inntekter. Gruppen skiller seg dermed fra andre bostedsløse på samme måte som i 1996, men gruppen er nå blitt mindre og forskjellene til andre bostedsløse er blitt mer utpreget.

Bostedsløse som mangler ordnet overnatting neste natt utgjør 2% i vårt materiale. De er i all hovedsak enslige, og har i svært lite omfang omsorgsansvar for mindreårige barn. Kvinneandelen er noe høyere enn i materialet som helhet, mens andelen med fødeland utenfor Norden er mindre. Over halvparten har en historie som bostedsløs som går over flere år, og fire av fem misbruker rusmidler, først og fremst narkotika. De skiller seg ikke dramatisk fra andre bostedsløse hverken med hensyn til psykisk eller fysisk sykdom. De trekkene ved gruppen vi har kunnet sammenlikne med 1996 er i liten grad endret siden da, men gruppen utgjør en mindre andel av de bostedsløse i 2003.

1. Innledning

I 1996 ble det for første gang gjennomført en systematisk kartlegging av bostedsløshet i hele Norge. Tidligere fantes det forskjellige kartlegginger i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. På basis av kartlegginger med forskjellige metoder ble det i Oslo anslått å være ca. 2700 hjemløse i 1970, ca. 1950 i 1986, ca. 1100 i 1993 og ca. 2000 i 1995. I Bergen ble det anslått å være 709 bostedsløse i 1991, i Trondheim 300 i 1990 og i Stavanger 270 i 1993. Dette er kartlegginger med forskjellige definisjoner og metoder, og de er dermed ikke sammenlignbare.

Kartleggingen i 1996 beregnet at det var 6200 bostedsløse i hele landet, hvorav ca. 2500 i Oslo, ca. 750 i Bergen, ca. 330 i Trondheim og ca. 250 i Stavanger.

Disse tallene er knyttet til en bestemt definisjon av det å være bostedsløs, og til den metoden som brukes i kartleggingen. Det er betydelig usikkerhet knyttet til tallene, og denne usikkerheten lar seg vanskelig tallfeste. Det er både et spørsmål om definisjonen, tolkning av definisjonen, metoden og svarprosent.

Etter kartleggingen i 1996 har bostedsløshet fått større oppmerksomhet. Det var et sentralt tema i St.meld.nr. 50 (1998-99) Utjamningsmeldinga og Stortinget vedtok å sette i gang et eget prosjekt for å utvikle egnede boligpolitiske virkemidler. Prosjekt bostedsløse, som involverer de syv største byene og tre frivillige organisasjoner, startet i 2000 og varer ut 2004.

I 2003 ønsket Sosial- og helsedirektoratet å foreta en ny kartlegging etter modell av 1996-kartleggingen. Et hovedmål var å avklare om det har skjedd endringer siden 1996, og i så fall hvilke endringer dette er. Endringer kan gjelde antallet, men også hvem som er bostedsløs og hvor og hvordan de oppholder seg.

Etter en anbudskonkurranse ble Byggforsk valgt til å gjennomføre denne kartleggingen, mens Fafo fikk i oppdrag å undersøke hvordan hjelpeapparatet fungerte. Begge oppgavene startet sommeren 2003 med sluttdato juni 2004.

Sammenligning med 1996 var en viktig del av oppgaven, og det gjorde det nødvendig så langt som mulig å bruke den samme definisjonen og de samme metodene. Av den grunn ble det bestemt å gjøre kartleggingen første uke i desember 2003, den samme uken som i 1996. Ulempen var at det ga meget knapp tid til forberedelser, og til å gjennomføre første del av undersøkelsen. Forberedelsene dreiet seg om endelig valg av kommuner, revidering av opplegg og spørreskjema, og innhenting av nødvendige tillatelser. Første del av undersøkelsen er å fremskaffe en mest mulig komplett liste over de instanser som har kontakt med og kjennskap til bostedsløse for hver av de utvalgte kommunene.

Etter avtale med Sosial- og helsedirektoratet, SHDIR, ble Opinion AS overlatt ansvaret for oppgaven med å sende ut brev og skjemaer til de instanser vi hadde kommet fram til, og til å innhente svarene. Brevet til dem som skulle registrere ble sendt i slutten av november så snart alle tillatelser var i orden, og det ble dermed nokså tett opp til den uken registreringen skulle gjennomføres i.

To av kommunene i utvalget ga tidlig beskjed om at de ikke så seg i stand til å gjennomføre registreringen. Fra Oslo ble det varslet at arbeid i forbindelse med bydelsreformen kunne gjøre registreringsarbeidet vanskelig, men etter et oppklarende møte ble det bestemt å fortsette.

I januar ble det sendt purring til de som til da ikke hadde svart. Fordi enkelte ga uttrykk for at de ikke hadde hatt anledning til å foreta registreringen i desember, ble det åpnet for at en om nødvendig kunne registrere en uke i januar/februar i stedet for i desember. det gjelder så vidt få at vi ikke har tillagt det betydning i analysene.

1.1 Hva er "bostedsløshet"?

Bostedsløshet er ett av flere begreper som betegner en situasjon der en person eller en husholdning ikke har bolig, eller ikke bor, i den mening vi normalt forbinder med dette. Andre begreper er "hjempløshet" og "husvill". Det dreier seg om en situasjon som i ekstreme tilfeller betyr å bo ute, på gata, men som i de fleste tilfeller innebærer å være losjert inne på en eller annen måte, men altså ikke slik at en *bor*. Det er imidlertid vanskelig å trekke et skarpt og entydig skille mellom det å bo, og det å være bostedsløs. En må bestemme seg for hva slags forhold en vil betegne som det å bo, og hva som skal betegnes som det å ikke bo, altså å være bostedsløs. I denne undersøkelsen har vi valgt å benytte den definisjonen som ble benyttet i 1996 (Ulfrstad 1997), men en liten endring.

Definisjon av "bostedsløshet"

Som bostedsløs regnes i denne undersøkelsen personer som ikke disponerer egen eller leid bolig, men er henvist til tilfeldige eller midlertidige boalternativ, samt personer som ikke har noe ordnet oppholdssted for kommende natt.

Til de bostedsløse regnes således personer som bor på hospits e.l. døgnovernatningssteder og på institusjoner som

- ikke har noe bosted ved en eventuell utskrivelse, og
- utskrivelsen sannsynligvis vil finne sted om to måneder eller mindre.

Som bostedsløs regnes også de personer som bor midlertidig hos slektninger, venner eller bekjente.

Som bostedsløs regnes ikke den som bor i fremleid bolig eller bor varig hos pårørende eller nær slektning.

I forhold til 1996 er ordet *døgnovernatningssteder* føyd til etter hospits e.l.. Dette ble gjort for å inkludere forskjellige former for alternativer til hospits som er tatt i bruk siden 1996, og som likevel ikke kan betegnes som bolig. Skillet mellom et døgnovernatningssted og en bolig kan i praksis være vanskelig å trekke. Skillet går først og fremst på det juridiske, hvordan retten til opphold er regulert. Utformingen av det stedet en bor kan være identisk. Det samme kan for så vidt også gjelde skillet mellom institusjon og bolig. Her er det gråsoner som er vanskelige å fange opp og som gjør antallet registrerte usikkert.

Det er i det hele tatt viktig å være klar over at det antall bostedsløse en kartlegger og angir, er bestemt både av den angitte definisjonen og hvordan denne tolkes og forstås av dem som

registrerer. Selv små endringer i definisjonen og tolkningen kan gi store utslag i hvilket antall som blir registrert.

I etterkant av kartleggingen i 1996 er det stilt en del spørsmål ved definisjonen av bostedsløse. Enkelte har oppfattet den for romslig, og peker særlig på dette med opphold på institusjoner og fengsler, uten bolig å flytte til. Innvendingen er at om det ikke er ordnet oppholdsted for disse før utskriving, blir de likevel tatt hånd om når det skjer. Et svar på det er at de uansett utgjør et antall personer kommunen snart må ordne bolig til. Uansett hvordan en ser på dette, var det nå viktig å kartlegge ut fra samme definisjon som i 1996, slik at en kunne få mest mulig sammenlignbare tall.

Definisjonen avgrenser ikke mot tilfeldig og forbigående bostedsløshet som kan oppstå i forbindelse med brann, skillsmisser, flyttinger, og lignende der den og de som rammes er kapable til å ordne opp i dette selv. Dette blir indirekte ivaretatt ved den metoden kartleggingen gjennomføres etter. I metoden avgrenses bostedsløshet til dem eller de som er i kontakt med hjelpeapparatet i kommunale og frivillige organisasjoner, som av medarbeiderne der anses å være bostedsløse. Det avgrenser imidlertid ikke bare de som selv kan ordne opp. Også personer som kunne og kanskje burde henvendt seg til hjelpeapparatet blir utelatt. Også her må en regne med et betydelig, men altså ukjent mørketall.

2. Metoden

Registreringen av bostedsløse foregikk nå som i 1996 ved at vi sendte et brev med registreringsskjemaer vedlagt til et utvalg informanter i et utvalg kommuner. Informantene fyller ut et skjema for hver bostedsløs de kjenner til i en bestemt uke. Vi valgte første uke i desember, nå som i 1996. Med denne metoden gis en *øyeblikksbilde*, de bostedsløse på et gitt tidspunkt av året. Ettersom bostedsløshet er noe som ofte opptrer i kortere eller lengre perioder av gangen, må en regne med at det er langt flere bostedsløse en eller flere ganger i løpet av et år.

Registreringsskjemaet, som er gjengitt i vedlegg, er basert på registreringsskjemaet fra 1996, men korrigert etter erfaringer fra den gangen og diskusjoner med referansegruppen for prosjektet. Noen endringer er også foretatt etter pålegg fra Datatilsynet.

De kommunene som er med er valgt på følgende måte:

Alle kommuner med mer enn 39 000 innbyggere, i alt 19 kommuner

Ca. 20 prosent av alle kommuner med færre innbyggere enn 39 000, et utvalg på 79 av 415 kommuner.

Til sammen gir dette et utvalg på 98 kommuner.

Utvalget er nesten overlappende med utvalget av kommuner i 1996. Forrige kartlegging inkluderte alle kommuner med 40 000 innbygger eller mer. Siden den gang har fem kommuner passert dette innbyggertallet. Dette gjelder Larvik, Sarpsborg, Bodø og Skedsmo som ikke var med i 1996, samt Sandefjord som var med i utvalget av mindre kommuner. Vi inkluderte alle disse i utvalget, samt Ålesund og Arendal som i 2002 hadde vel 39 000 innbyggere og er viktige byer i denne sammenheng. Arendal for øvrig også med i utvalget av mindre kommuner i 1996.

Samlet ble det i 2003 7 kommuner flere i kommunegruppen med 39 000 innbyggere om mer, enn i 1996, hvorav altså to i 1996 var med blant det øvrige utvalget av mindre kommuner.

Utvalget på 79 kommuner med mindre enn 39 000 innbyggere var i utgangspunktet lik utvalget i 1996, men som nevnt er Sandefjord og Arendal denne gangen ute av dette utvalget. I stedet er Tønsberg og Haugesund med.

I hver kommune ble det altså sendt brev med registreringsskjemaer vedlagt til et antall instanser. Instansene er først og fremst sosialkontorer, men i tillegg er det boligkontorer, barnevernskontorer og andre kommunale etater som antas å kunne ha kontakt med bostedsløse. Videre er det fengsler og andre institusjoner for kriminalomsorg, politi, psykiatriske institusjoner, institusjoner for rusmiddelmisbrukere, steder for midlertidig opphold, slik som hospits, pensjonater, campingplasser), frivillige organisasjoner, mv.

Instansene ble valgt på grunnlag av en tidlig forespørsel til de kommunene hvor kartleggingen skulle skje. Kommunene ble bedt om å opplyse hvilke etater, institusjoner, organisasjoner, mv. som antas å ha kontakt med og/eller kjennskap til bostedsløse i kommunen. Tilsvarende brev ble sendt til Politi- og fengselsvesenet og til frivillige organisasjoner.

De instansene vi fikk oppgitt fra kommunene ble supplert med instanser vi fant fram til selv bl.a. via nettet. Det gjaldt fengsler, enkelte frivillige organisasjoner og deres institusjoner, samt kommunale etater i enkelte kommuner.

På denne måten fikk vi en liste med i alt 814 ulike instanser etter fjerning av dobbel oppgitte adresser. I 1996 var det i alt 919 adresser, men det inkluderte fengsler over hele landet. I kommuner som ikke besvarte spørsmålet om adresser, har vi benyttet sosialkontoret som adresse.

Alle adresser er senere kodet for type instans, delt i

Sosialkontor

Boligkontor

Institusjoner

Politi, kriminalomsorg, fengsel

Annet: Andre kommunale kontorer, etater, og lignende, herunder rus- og psykiatriske tjenester

Overnattingssteder

Frivillige organisasjoner (ikke deres institusjoner),

Diverse

Kategorien "Annet", som er en sammenslåing av flere underkategorier, ble etablert for å kunne sammenligne med de instanser de bostedsløse er registrert av.

Metoden medfører dobbeltrapporteringer. Flere instanser kan ha kontakt med den samme bostedsløse. Ved hjelp av initialer og fødselsår kan denne dobbeltrapporteringen fjernes, i enkelt tilfeller ved også å vurdere andre registrerte opplysninger. Fjerning av dobbeltrapporterte var det første vi gjorde da skjemaene ble returnert.

2.1 "Svarprosent"

Vi har satt ordet "svarprosent" i anførsel fordi dette ikke lar seg beregne på samme måten som i vanlige utvalgsundersøkelser.

For å danne oss et bilde av "svarprosenten" har vi først registrert hvem som ikke har svart, innen hver gruppe og hver kommune. På dette grunnlaget har vi så først silt ut enkelte kommuner hvor det finnes få eller ingen svar. Vi har da særlig lagt vekt på om det er svar fra sosialkontoret og/eller boligkontoret. På dette grunnlaget er 17 kommuner med mindre enn 39 000 innbyggere utelatt, dvs. 17 av 79 kommuner.

To av kommunene med mer enn 39 000 innbyggere (utenom de fire store) valgte som nevnt å ikke delta. Fra en annen kommune i denne gruppen har vi spesielt mangelfulle svar, og vi kan derfor ikke regne med denne. Det betyr at vi har svar fra 12 av de 15 kommunene i denne gruppen.

I de resterende kommunene har vi registret antall instanser som vi har sendt forespørsel til og antall som har svart innen hver type instans. "Svarprosent" er så beregnet i hver av gruppene.

Tabell 2.1. "Svarprosent" – frafall, samlet for alle kommunene som er med i utvalget og som har svart, samt rapporterte bostedsløse prosentvis fordelt. Ikke vektet.

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet*)	Uoppgitt	Sum
Antall sendt	136	24	161	124	313		758
Antall svar	101	14	96	74	145		430
Svarprosent	74,3	58,3	59,6	59,7	46,3		56,7
Rapporterte bostedsløse	50,8	11,0	12,0	3,6	10,4	12,3	100 %

*) Botilbud (hospits, o.a.), andre kommunale instanser, frivillige organisasjoner, og diverse

Fordelingen av rapporterte bostedsløse viser at 62 prosent av alle rapporterte bostedsløse er registrert av sosial- og/eller boligkontorene (sosialkontorene står for halvparten av alle). Til sammen utgjør disse imidlertid ikke mer enn 21 prosent av de instanser vi har spurt. Samlekategorien "annet" omfatter 41 prosent av adressene, men bare 10 prosent av de rapporterte bostedsløse.

Ettersom registreringene til sosialkontorene utgjør en sp stor del av alle registreinger, anser vi manglende svar fra sosialkontorer for å ha større betydning for kartleggingsresultatet enn manglende svar fra instanser som politikammer, barnevernskontor, frivillig organisasjon, eller en campingplass. Samlet "svarprosent" er derfor misvisende.

Lav svarprosent fra boligkontorer kan bety at det i enkelte kommuner er sosialkontorene som har kontakten med og oversikten over bostedsløse, og har fått oppgaven med å svare. Et eksempel på det er Oslo der "boligkontoret" er en sentral etat som er et svært viktig kontaktorgan, men som ikke selv har den direkte kontakten med boligsøkerne. I enkelte kommuner kan det tvert om være boligkontoret som anses å ha oversikten, og/eller har fått i oppgave å samle registreringene.

I neste tabell viser vi "svarprosentene" som for hver av de fire største byene, samlet for resten av kommunene over 39 000 innbyggere, samlet for kommunene i utvalget med mer enn 10 000 innbyggere, og samlet for kommuner med mindre enn 10 000 innbyggere.

Tabell 2.2. Svarprosent – frafall, samlet for alle kommunene som er med i utvalget og som har svart. Ikke vektet.

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Antall adresser i alt
Oslo	69 %	0 %	61 %	47 %	55 %	163
Bergen	100 %	100 %	62 %	78 %	66 %	75
Trondheim	67 %	100 %	57 %	63 %	52 %	52
Stavanger	71 %	100 %	25 %	100 %	42 %	34
> 39000	90 %	33 %	53 %	56 %	31 %	190
10 - 38 000	79 %	38 %	39 %	61 %	50 %	93
under 10 000	83 %	56 %	85 %	72 %	41 %	151

I kommuner med mindre enn 39 000 innbyggere har vi alltid svar fra boligkontoret eller sosialkontoret, eller begge deler.

I større kommuner er det flere sosialkontorer, flere sosialdistrikter. Som en ser av tabell 2.2 er det ikke alle sosialkontorene i disse kommunene som har svart. Det er det som er grunnen til at vi ikke har 100 prosent svar i tre av de største byene, og i kommuner med mer enn 39 000 innbyggere.

Av storbyene har vi svært godt dekkende svar fra Bergen. I de tre andre er det visse mangler, noe som framgår av tabell 2.2. Det er særlig manglende svar fra enkelte sosialkontorer som medfører usikkerhet.

I Oslo vurderer vi også hvilke sosialkontorer som har svart. Alle sosialkontorene i indre by har svart, men bare halvparten av sosialkontorene i ytre by. I ytre by er sosialkontorer som ikke har svart er imidlertid relativt jevnt fordelt mellom øst og vest når det gjelder reiseavstand til sentrum og med hensyn til type bebyggelse.

Vi anser at manglende svar har størst betydning for beregningen av det totale antall bostedsløse. I forhold til å forstå hvem som er bostedsløse og hvordan de oppholder seg, anser vi svarprosenten som tilfredsstillende.

2.2 Hvordan beregne antall bostedsløse i landet 2003

Som i 1996 må antall bostedsløse beregnes og anslås på grunnlag av en utvalgsundersøkelse. En utvalgsundersøkelse innebærer uansett en viss usikkerhet, og usikkerheten øker med lav svarprosent.

Det er frafall og usikkerhet i flere ledd. For det første er det usikkerhet om det er sendt brev til alle de riktige instansene. Det er nokså store forskjeller fra kommune til kommune med hensyn til hvor mange instanser de har henvist oss til. Nå som i 1996 er dette en usikkerhet det er umulig å tallfeste.

For det andre er det usikkerhet som følge av manglende svar. Vi har denne gangen en lavere andel svar fra de instanser vi sendte brev til enn i 1996 da 74 prosent av instansene vi henvendte oss til svarte. Denne gangen gjelder det som vist 56 prosent. I 1996 ble det ikke foretatt en nærmere analyse av hvem som ikke svarte, og sammenligningen er i så måte ufullstendig.

For det tredje er det nå som forrige gang umulig å si hvor stor del de bostedsløse som hjelpeapparatet har kontakt med og kunnskap om, utgjør av dem som for øvrig faller inn under definisjonen. Fra et sted drevet av Frelsesarmeen fikk vi for eksempel opplyst at de har daglig kontakt med mange bostedsløse, men kjenner dem ikke nok til å kunne besvare vårt skjema. De pekte for øvrig på at enkelte bostedsløse helt klart unngikk kontakt med noe hjelpeapparat og levde helt atskilt, også uten kontakt med sosialtjenesten.

For det fjerde er det som tidligere nevnt usikkerhet om definisjonen av bostedsløshet, om hvorvidt den i rimelig grad fanger de som bør regnes som bostedsløse og om den blir oppfattet og tolket på noenlunde samme måte av alle som er spurt. Vi fikk mange spørsmål fra fengsler og institusjoner som var veldig usikre på hvem de skulle føre opp.

Samlet sett er usikkerheten stor, og den går *hovedsakelig* i en retning: Registreringen fanger opp færre bostedsløse enn det finnes i virkeligheten.

I bergningene av antallet må vi forholde oss til at vi har et utvalg kommuner og et utvalg instanser. Vi gjør justeringer for hver av disse forholdene.

Utvalget av kommuner

Vi har altså opplysninger fra alle storbyene, 12 av i alt 15 mellomstore kommuner (39 000 innbyggere og mer) og 62 av i alt 415 kommuner med færre innbyggere.

Vi har ikke grunnlag for å anta at de tre manglende mellomstore kommunene skiller seg vesentlig ut i forhold til dem vi har opplysninger fra. De er alle byer, med et innbyggertall noe under gjennomsnittet for hele gruppen. Samlet utgjør innbyggerne i de tre byene 16,2 prosent av hele gruppen.

Når det gjelder de mindre kommunene har vi delt disse i to grupper: Kommuner med mer enn 10 000 innbyggere og kommuner med mindre enn 10 000 innbyggere. For hver av disse gruppene har vi vurdert kommunenes størrelse og sentralitet, og spesielt innslaget av byer- og tettsteder ettersom vi antar bostedsløse oftere er å finne der enn på landsbygden. På alle disse punktene er de kommunene vi har opplysninger fra fordelt nokså likt som for alle kommuner i sine størrelse.

Av i alt 81 kommuner med fra 10 000 – 38 999 innbyggere har vi opplysninger fra 14 kommuner der folketallet utgjør 18,8 prosent av folketallet i alle.

Av i alt 334 kommuner med færre enn 10 000 innbyggere har vi opplysninger fra 48 kommuner med til sammen 14,2 prosent av folketallet til alle.

I beregninger av antall bostedsløse i alt multipliserer vi antall *registrerte* bostedsløse med

- 1,00 for alle de fire storbyene
- 1,19 for gruppen av mellomstore kommunene
- 5,30 i gruppen av kommuner med mer enn 10 000 innbygger
- 7,00 i gruppen mindre kommuner

Med denne beregningen får vi et tall for bostedsløse som vi anser å være et minimum, ettersom det da fortsatt ikke er korrigert for de informantene innen hver kommune som ikke har svart på henvendelsen.

Svar fra informanter

Når det gjelder å beregne antall bostedsløse i forhold til hvor mange informanter som har svart, går vi fram på følgende måte (se også tabell 2.3):

Vi tar utgangspunkt i ”svarprosenten” slik denne er vist i tabell 2.2 for storbyene samlet og for hver av kommunegruppene (under 10 000, 10 000 – 39 000, 39 000 og større). Det samme gjør vi også for hver enkelt av kommunene med mer enn 10 000 innbyggere.

De registrerte bostedsløse fordeles på den informantkategorien som har gitt opplysningene.

Når det ikke er registrert hvem som har gitt opplysningene, kommer de i kategorien uoppgitt.

Antall registrerte oppjusteres i henhold til svarprosenten for de respektive kategorier instanser. (Svarprosent 100 gir ingen oppjustering, svarprosent 50 gir fordobling av antalet).

Forutsetningen her er at de som ikke har svart kjenner til like mange bostedsløse som de som har svart.

Tabell 2.3. Metode for å korrigere for manglende svar fra informanter i hver kommune.

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Uoppgitt	Sum
Svarprosent (se tabell 2.2)	a	b	c	d	e		
Antall registrerte bostedsløse	a1	b1	c1	d1	e1	f	
Antall, korrigert*)	A	B	C	D	E	F=f	A+B+C+D+E+F

*) $A = a1 \cdot 100/a$, $B = b1 \cdot 100/b$, osv.

Summen multipliseres så med utvalgsfaktoren, oppgitt foran (1,00 for storbyene, 1,19 for de mellomstore kommunene, osv)

Denne oppjusteringen, inkludert oppjusteringen i forhold til utvalget av kommuner, regner vi å angi det *maksimale antall* bostedsløse som kan finnes med den definisjon og de metodeene vi har anvendt.

Vi har nå et minimums og et maksimumstall for hver av kommunegruppene, og for hver kommunene med mer enn 10 000 innbyggere. Forskjellen på disse tallene indikerer graden av usikkerhet. For å anslå ett mest sannsynlig antall, gjør vi følgende beregning:

Antall oppgitt fra sosialkontor multipliseres med 100/svarprosent, som vist i tabell 2.3. Begrunnelsen er at vi ikke har grunn til å tro at de sosialkontorene som ikke har svart, har kjennskap til færre bostedsløse enn de som har svart. En støtte til en slik antakelse har vi fra sosialkontorer som har ringt til oss og beklaget at de på grunn av hardt arbeidspress ikke har vært i stand til å foreta registreringen.

Vi gjør en noe mer nyansert beregning i Oslo: Vi deler sosialkontorene i indre og ytre by. Beregnet antall er alle de oppgitte fra indre by pluss antall oppgitt multiplisert med 100/svarprosent fra ytre by.

Når det gjelder andre instanser mener vi derimot at det kan være grunn til å anta at de som har svart oftere kjenner til bostedsløse enn de som ikke har svart. Graden av forskjell er vanskelig å anslå, og vi velger derfor midt på treet, 50 prosent. Det betyr altså at vi legger til grunn at de som ikke har svart kjenner til halvparten så mange bostedsløse som de som har svart. Tallet beregnes slik: Antall registrerte + halvparten av det tillegget som framkommer ved å multiplisere de registrerte med 100 og dele på svarprosent.

Oppsummert:

Vi foretar vi tre beregninger:

- A. Antall rapporterte bostedsløse korrigeres for utvalg og for frafall av kommuner, men uten korrigering for manglende svar fra instanser i kommunene. Dette gir et antall som vi regner å være et minimum.
- B. Antall rapporterte korrigeres for manglende svar fra ulike instanser etter metoden vist i tabell 2.3. Dette gjøres samlet for storbyene og for hver av de andre tre kommunegruppene. Derrest korrigeres for utvalg og frafall av kommuner. Dette antallet regner vi å representere et maksimum. i tillegg gjør vi det samme for hver kommune med 10 000 innbyggere eller mer
- C. Antall rapporterte fra sosialkontorer korrigeres som vist i punkt B, mens antall rapporterte fra andre instanser gis et mindre tillegg. Tillegget baserer seg på at de som ikke har svart kjenner halvparten så mange bostedsløse som de som har svart. Dette tallet legger vi fram som det mest sannsynlige tallet på bostedsløse i Norge, i første uke av desember 2003.

Sammenligningen med 1996

Når en undersøkelse gjentas, slik vi har gjort, blir dens kvaliteter klarere utfordret.

Undersøkelsesmetoden er beheftet med betydelig usikkerhet, noe som ble understreket i 1997-rapporten, men som kanskje kom i bakgrunnen fordi det stadig ble fokusert på det tallet den oppga.

Undersøkelsen i 2003 har de samme usikkerhetene, men i tillegg har færre av informantene svart. I 1996 svarte 74 prosent og i 2003 56 prosent av samtlige informanter. Svarene i 1996 er ikke fordelt etter type informanter slik vi har gjort her.

I 1996 ble antall registrerte bostedsløse oppjustert for kommuneutvalget i det at antallet fra utvalgskommunen ble multiplisert med fem. Det ble ikke foretatt noen korrigeringer for manglende svar fra informanter.

Den oppjusteringen vi foretar denne gangen mener vi gir en rimelig justering i forhold til et større frafall. Vi mener derfor at tallet vi kommer fram til er sammenlignbart.

Usikkerheten er større når en går ned på hver kommune. Et stykke på vei kan graden av usikkerhet avleses av forskjellen på maksimums og minimumstallet. En må imidlertid også ta i betraktning forskjeller i antall informanter fra hver av kommunene.

3. Antall bostedsløse i 2003

Ved hjelp av de metoder vi har forklart foran har vi beregnet antall bostedsløse i Norge, i uke 49 2003, til ca. 5200 personer.

Antall registrerte, oppjustert for utvalget av kommuner, gir ca. 4000 bostedsløse, hvilket vi anser som det antall det minst må være. Når vi også oppjusterer i forhold til manglende svar fra informantene, får vi ca. 6000 bostedsløse, hvilket vi vil oppfatte som det maksimale antallet det kan dreie seg om, gitt definisjon og metode. Med den reviderte justeringen av for manglende svar får vi et tall som vi anser som rimelig å sammenligne med 1996-tallet: **5200 bostedsløse.**

I tabellene 3.1. – 3.4 viser vi nærmere hvordan tallet er framkommet. Vi har beregnet antallet for hver av fire kommunegrupper. I første rad oppgir vi antall instanser som vi har sendt forespørsel og skjemaer til fordelt på type instans: Sosialkontor, boligkontor, institusjon, fengsel/politi, og andre. I annen rad viser vi hvor stor prosent av disse som har svar. Tredje linje angir hvor mange bostedsløse informantene har registrert, justert for overlapp. Fjerde linje viser antallet som framkommer ved å justere antallet basert på at de som har svart er representative for alle vi har spurt. Femte linje viser summen når tilleggene fra justeringen deles på 2, for alle typer instanser unntatt sosialkontorene.

I kolonnen ytterst til høyre viser vi tallet som framkommer når vi oppjusterer for utvalget av kommuner.

(I vedlegg viser vi antallet for hver kommune, der usikkerheten er vesentlig større).

Tabell 3.1. Antall bostedsløse i storbyene i uke 49 2003

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Uoppgitt	SUM	Rev. Utvalg
Antall sendt	54	4	80	35	151		324	
Svarprosent	74,1	75,0	58,8	62,9	55,6		60,5	
Antall registrerte	1005	197	286	64	206	259	2017	2017
Revidert 100 %	1357	263	487	102	370	259	2837	2837
Revider 100+50							2604	2604

I storbyene kommer vi fram til ca. 2600 bostedsløse. I denne gruppen er det bare justeringer for at ikke alle instanser har svart. Det gir en økning på ca. 600 personer.

Tabell 3.2. Antall bostedsløse i kommuner med 39 000 innbygger og mer i uke 49 2003

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Uoppgitt	SUM	Rev. Utvalg
Antall sendt	19	3	43	35	79			
Svarprosent	89,5	33,3	53,5	57,1	31,6			
Antall registrerte	364	114	36	22	67	69	672	800
Revidert 100 %	407	342	67	39	212	69	1135	1351
Revider 100+50							925	1101

I de mellomstore kommunene, med fra 39 000 til vel 100 000 innbyggere, har vi beregnet ca. 1100 bostedsløse. Her er det foretatt justeringer både fordi ikke alle kommuner har svart og fordi vi mangler svar fra instanser i de kommunene som er med. Utgangspunktet her er 672 registrerte bostedsløse, korrigert til 800 for kommuneutvalget.

Tabell 3.3. Antall bostedsløse i kommuner med mindre enn 39 000 og minst 10 000 innbyggere i uke 49 2003

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Uoppgitt	SUM	Rev. Utvalg
Antall sendt	15	8	23	19	30		95	
Svarprosent	80,0	37,5	39,1	63,2	46,7		52,6	
Antall registrerte	72	6	22	13	38	8	159	843
Revidert 100 %	90	16	56	21	81	8	272	1442
Revider 100+50							225	1193

I kommuner med mindre enn 39 000 innbyggere og minst 10 000 innbyggere er antallet beregnet til ca. 1200 bostedsløse. Her er utgangspunktet 159 registrerte, justert for kommuneutvalget til 843.

Tabell 3.4. Antall bostedsløse i kommuner 10 000 innbygger og mindre i uke 49 2003

	Sosial- kontor	Bolig- kontor	Institu- sjon	Politi, kriminal- omsorg fengsel	Annet	Uoppgitt	SUM	Rev. Utvalg
Antall sendt	48	9	13	32	49		151	
Svarprosent	83,3	55,6	84,6	71,9	40,8		65,6	
Antall registrerte	28	0	3	3	1	6	41	287
Revidert 100 %	34	0	4	4	2	6	50	348
Revider 100+50							48	336

I kommuner med mindre enn 10 000 innbyggere er antallet beregnet til ca. 336 bostedsløse. Utgangspunktet er 41 registrerte, justert for kommuneutvalget til 287.

3.1 Sammenligning med 1996

I 1996 ble det beregnet at antall bostedsløse var 6200. Vi har beregnet at antall bostedsløse i 2003 var 5200, altså 1000 færre. Dette dreier seg altså om bostedsløse kjent av hjelpeapparatet i første uken av desember.

Antall bostedsløse blir 1,14 per 1000 innbyggere, mot 1,5 per 1000 innbyggere i 1996.

Det er i storbyene en finner det store antallet bostedsløse, og det er forandringer der som gir størst utslag for landstallet. Av storbyene er det bare i Oslo forandringen er betydelig. Der er antallet redusert med ca. 1200, en halvering i forhold til 1996. Alle storbyene har i senere tid prioritert arbeid med bostedsløshet, men det ha vært særlig sterkt understreket i Oslo (Hansen 2004). Foreløpig synes arbeidet bare å ha gitt utslag i Oslo, vel å merke når de gjelder antallet. Vi mener at de endringene som framkommer, og også forskjeller mellom kommuner, bør følges opp men en nærmere gjennomgang av oppholdssteder som er i bruk. Det skjer stadige forandringer på oppholdssteder, både reelt og i betegnelser. Å forstå de kvalitative endringene for de som over lengre tid lever i grenselandet mellom bostedsløshet og det å ha bolig, krever mer nyanserte opplysninger.

Tabell 3.5. Antall bostedsløse i hver av storbyene 2003 og 1996.

	2003					1996	
	Antall instanser	Minimum	Maksimum	Anslått sannsynlig	Antall per 1000	Antall	Antall per 1000
Oslo	163	887	1343	1283	2,48	2513	5,14
Bergen	75	685	742	713	3,03	754	3,38
Trondheim	52	287	398	371	2,43	327	2,27
Stavanger	34	158	244	228	2,05	254	2,43
Storbyene i alt	324	2017	2837	2604	2,56	3848	4,01

På grunn av noen endringer i kommuner som kommer med i de forskjellige gruppene i 1996 og 2003, har vi begrenset oss til å beregne antall bostedsløse per 1000 innbyggere innenfor hver av kategoriene. Det viser at det samlet har vært noe nedgang i de mellomstore kommunene, fra 1,53 til 1,35 per 1000. Det er stor variasjon mellom kommune. Noen har hatt stor nedgang, mens andre har stor vekst i antall bostedsløse. Det samme gjelder i enda større grad i kommuner med fra 10 000 opp til 39 000 innbyggere. Der er samlet sett blitt noe økning, men altså med store variasjoner mellom kommunene, se tabell i vedlegg.

De minste kommunene, som utgjør det store antallet kommuner, bidrar med svært få bostedsløse, og antallet per 1000 er noe redusert siden 1996.

Tabell 3.6. Antall bostedsløse per 1000 innbyggere, 2003 og 1996

	2003	1996
Storbyene	2,56	4,01
39000+	1,35	1,53
Alle 10 000-38 000	0,78	0,63
Alle < 10 000	0,27	0,36
Landet	1,14	1,5

Tallene for de enkelte kommuner finner en altså vedlagt. Der har vi også oppgitt beregningene av minimums- og maksimumstall. Forskjellen mellom disse tallene forteller om en av usikkerhetsfaktorene. Når det gjelder den enkelte kommune er usikkerheten i tallene større. Dessuten er det i alle fall nokså små grupper med store variasjoner over tid. Tilfeldige endringer forkommer og kan gi store utslag, mer jo mindre kommunen er.

3.2 Tallbase i analysene

Selv om svarene vi har mottatt til en viss grad er mangelfulle, er det vår oppfatning at de bostedsløse som beskrives av informantene kan antas å være rimelig representative for alle bostedsløse i landet. I de analysene vi viser i senere kapitler har vi derfor bare brukt en enkel vektning som skal korrigere for at bare et utvalg av de mindre kommunene ble undersøkt.

Vi har sammenliknet de kommunene med opp til 10 000 innbyggere som inngår i undersøkelsen og for hvilke vi anser at vi har gode nok svar, med alle kommuner med opp til 10 000 innbyggere. Den samme sammenlikningen har vi gjort for kommuner med mellom 10 000 og 39 000 innbyggere. Ut fra hvor stor andel av kommunene som inngår i materialet, hvor stor andel av befolkningen de omfatter, og hvor stor andel av betydelige tettsteder¹ de omfatter, har vi gitt hver kommunegruppe en ensifret vekt.

For kommuner mellom 10 000 og 39 000 innbyggere omfatter materialet ca. 20 %, av både kommuner, befolkning og tettsteder. Ut fra dette gis kommunene i denne gruppen en vekt på 5. For kommuner under 10 000 innbyggere er ca. 14 % av kommunene med til sammen ca. 14 % av befolkningen med i materialet. Imidlertid er 2 av 11 kommuner (18%) med slike tettsteder som nevnt ovenfor tatt med. Ut fra dette har vi valgt å gi de minste kommunene en vekt på 6. Den relative størrelsesorden på de ulike kommunegruppene i analysekapitlene blir dermed som det framgår i tabell 3.7.

Tabell 3.7. Uvektet og vektet prosentbase for kommunegruppene

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle
Uvektet antall	887	685	287	155	678	149	41	2882
Vektet prosentbase	887	685	287	155	678	745	246	3683

¹ Vi har tatt utgangspunkt i de tettstedene som inngår i vurderingen av kommuners sentralitet i Standard for kommuneklassifisering (Statistisk Sentralbyrå 1997)

4. En demografisk fremstilling av de bostedsløse

Et hovedpoeng i dette kapitlet vil være å se hvorvidt de bostedsløse har endret demografisk profil sammenliknet med situasjonen i 1996. Vi vil også knytte noen kommentarer til geografiske variasjoner i den grad dette synes å være av betydning. Her vil vi konsentrere oss om variasjoner mellom de fire største byene og de øvrige kommunene gruppert etter størrelse.

Vi vil i det følgende presentere kjennetegn som kjønn og alder, fødeland, utdanning, inntektskilde, sivilstatus og hvorvidt de har omsorg for barn.

Alle data fra 2003 er vektet i forhold til utvalget av kommuner (se kapittel 3.1).

4.1. Kjønn

I studien fra 1996 fremgår det at 76 prosent var menn mens 24 prosent var kvinner. Tabell 4.1 nedenfor gir kjønn fordelt på kommunegrupper for 2003.

Tabell 4.1. Kjønn blant bostedsløse fordelt etter kommuner for 2003.

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Mann	71	79	73	81	75	83	73	76
Kvinne	29	20	27	19	25	17	27	23
Ubesvart	0	0	.	.	.	1	.	0
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Vi ser av tabellen at det ikke har funnet sted noen endringer i de samlede andelene kvinner og menn blant de bostedsløse i 2003 sammenliknet med 1996. Det er allikevel interessant å merke seg at det er visse variasjoner i kvinneandelene kommunene imellom, selv om det ikke er noen systematiske sammenhenger mellom kvinneandel og antall innbyggere i kommunene. Andelen kvinner blant de bostedsløse er særlig høy i Oslo, med 29 prosent. Men også i Trondheim og de mindre kommunene under 10 000 innbyggere er det høye andeler kvinner blant de bostedsløse, med 27 prosent.

Lavest andel kvinner blant de bostedsløse av de større byene har Stavanger og Bergen med henholdsvis 19 og 20 prosent. Blant de øvrige kommunene ligger kommunene med mellom 10 000 og 39 000 innbyggere særlig lavt, med 17 prosent kvinner.

4.2. Alder

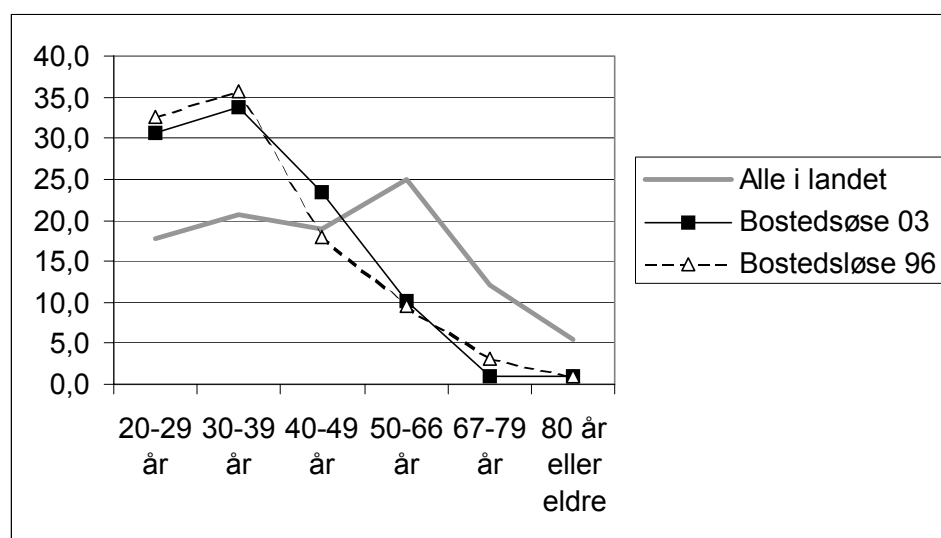
Neste spørsmål er hvordan de bostedsløse fordeler seg med hensyn til alder. Dette kommer for 2003 til uttrykk i tabell 4.2. Aldersandelene totalt fra 1996 er tatt med helt til høyre i tabellen.

Tabell 4.2. Aldersfordeling blant bostedsløse i 2003 fordelt på kommuner.
Sammenlikningstall fra 1996 i egen kolonne til høyre.

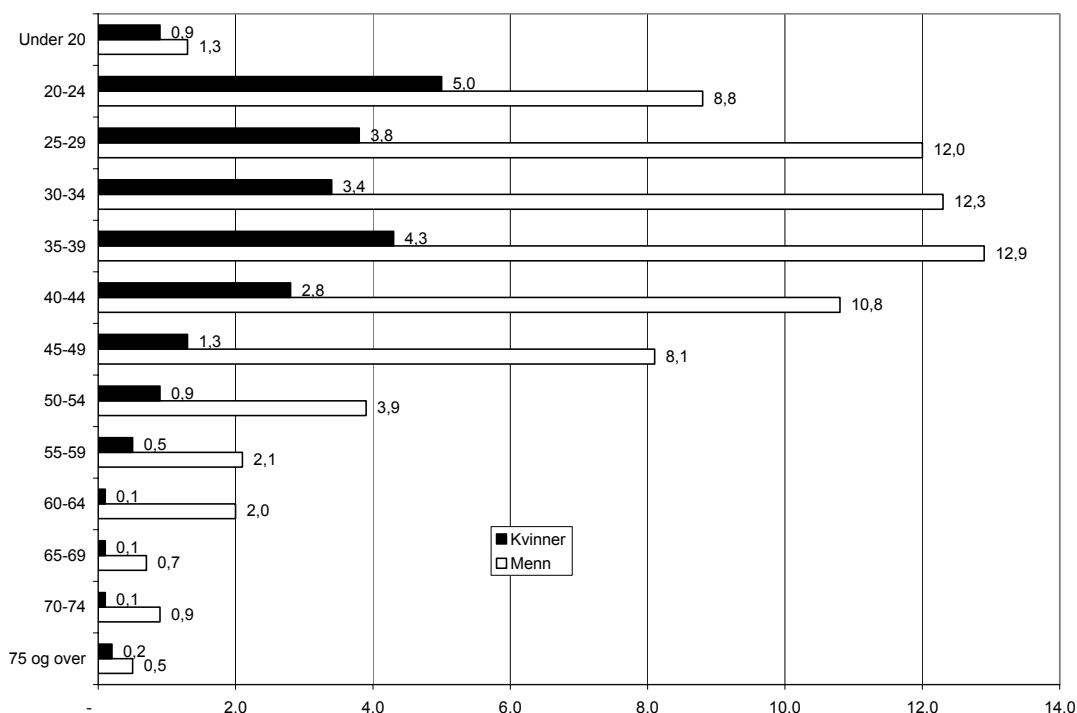
Alder i 2003	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003	Alle 1996
Ikke oppgitt	1	1	0	.	1	.	.	1	1
>20	2	2	3	3	3	1	2	2	4
20-24	8	14	13	12	15	15	29	14	14
25-29	13	14	12	23	18	21	10	16	17
30-34	16	14	17	14	17	17	10	16	19
35-39	18	15	17	14	17	18	20	17	15
40-44	17	13	12	14	14	11	10	14	10
45-49	10	10	9	7	7	11	7	9	7
50-54	6	6	5	8	3	3	5	5	4
55-59	3	4	2	3	2	1	2	3	3
60-64	2	3	3	1	1	1	5	2	2
65-69	2	1	1	2	1	.	.	1	2
70-74	1	2	3	1	.	.	.	1	1
75 +	1	1	3	1	0	.	.	1	1
All	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Aldersprofilen synes i hovedtrekk å være nokså lik i alle typer kommuner, men det kan synes som eldre bostedsløse utgjør en større andel i de store byene, mens svært unge bostedsløse (under 25 år) er en påfallende stor gruppe i de minste kommunene. Antallet observasjoner av bostedsløse i de minste kommunene er imidlertid såvidt lite i materialet, at dette kan være et utslag av tilfeldigheter.

Sammenlikner vi med tallene fra 1996 ser vi at det er noe lavere andel yngre i 2003 sammenliknet med 1996. Dette gjelder både i gruppen yngre enn 20 år, samt i alderskategoriene fra 25 til 34 år. I aldersgruppene fra 35 til 55 år ser vi tilsvarende en viss økning. Vi registrerer imidlertid en mindre reduksjon i andelen bostedsløse over 64 år fra 1996 til 2003. Dette kommer tydelig fram i figur 4.1, som sammenlikner aldersprofilen for de bostedsløse i 2003 med situasjonen i 1996 og med aldersfordelingen i hele befolkningen i 2003.

Figur 4.1. Prosentvis aldersfordeling for bostedsløse 1996 og 2003, over 20 år, sammenliknet med gjennomsnittlig aldersfordeling for landets befolkning 2003.

Figur 4.2 Menn og kvinner i etter alder, i prosent av alle registrerte bostedsløse 2003

Figur 4.2 viser aldersprofiler for bostedsløse kvinner og menn separat. Her ser vi at kvinnene i hovedsak er yngre enn mennene. Det er en relativt høy andel kvinner blant bostedsløse under 25 år, men mens antallet menn fortsetter å stige helt opp til 35 – 40 års alder, ligger antallet kvinner i disse aldersgruppene nokså stabilt. Over 40 år synker antallet i hver aldersgruppe av både menn og kvinner, og kvinneandelen blir svært lav i de eldste aldersgruppene. Dette samsvarer noenlunde med situasjonen i 1996.

4.3. Fødeland

Et interessant trekk ved kartleggingen i 1996 var den tydelige overrepresentasjonen av bostedsløse personer med fødeland i Afrika, Asia og Syd-Amerika. Personer med fødeland i disse områdene utgjorde hele 13 prosent av de bostedsløse samlet sett. 82 prosent hadde Norge som fødeland, mens 4 prosent av de bostedsløse hadde andre land i Norden, Vest-Europa, Nord-Amerika eller Øst-Europa som fødeland. Bostedsløse med fødeland i Øst-Europa utgjør et svært lite antall. Når vi i denne rapporten bruker betegnelsen "ikke-vestlig fødeland" vil vi derfor først og fremst sikte til fødeland i Afrika, Asia og Syd-Amerika.

Det går frem av tabell 4.3 at så mye ikke har endret seg fra 1996. Det er allikevel en tendens til at andelen norske er stigende og andelen fra ikke-vestlige land er synkende. I vårt materiale fra 2003 er det totalt sett 86 prosent med Norge som fødeland mens 10 prosent har ikke-vestlig fødeland.

Tabell 4.3. Fødeland blant bostedsløse i 2003 etter kommune.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Norge	80	81	89	85	87	95	95	86
Norden	2	1	1	-	1	1	-	1
V.Europa/N.Amerika	0	2	1	1	1	1	-	1
Øst Europa	1	1	1	2	2	-	-	1
Annen region	15	14	8	12	6	3	5	10
Ukjent	1	1	1	1	3	1	.	1
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Pr 1.1. 2003 hadde 6.6 prosent av befolkningen som helhet innvandrerbakgrunn. Dette innebærer at innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant de bostedsløse sammenliknet med befolkningen som helhet. Dette gjelder i særlig grad innvandrere med bakgrunn i land utenfor Europa og Nord-Amerika. Overrepresentasjonen er imidlertid ikke så sterk som i 1996. Den gangen utgjorde innvandrere fra ikke-vestlige land 2 prosent av befolkningen som helhet og 13 prosent av de bostedsløse.

Andelen ikke-vestlige er høyest i Oslo og Bergen med om lag 15 prosent, og lavest i de mindre kommunene. I Oslo er imidlertid andelen innvandrere i befolkningen som helhet høyere enn i landet for øvrig, med 15 prosent innvandrere fra ikke-vestlige land pr 1.1. 2002. Dette innebærer at det for Oslos vedkommende ikke er noen overrepresentasjon av personer med ikke-vestlig fødeland blant de bostedsløse.

4.4 Utdannelse

I all hovedsak har de bostedsløse utdannelse fra enten grunnskole eller videregående skole. Dette kommer til uttrykk i tabell 4.4. Denne tabellen viser andelen med utdannelse på ulike nivåer blant de bostedsløse i 2003.

Tabell 4.4. Utdanningsnivå blant de bostedsløse i 2003.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Tom. videregående	53	60	55	64	57	68	71	60
Over 3 års utdanning	4	6	5	5	3	6	2	5
Vet ikke	41	33	38	30	37	26	27	34
Ubesvart	2	1	2	1	3	1	.	1
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100

Det mest interessante ved tabell 4.4 er kanskje at det i ett av tre tilfeller er ukjent hvilken utdanning den bostedsløse har. Dette gjelder særlig i Oslo, der hele 41 prosent av de bostedsløse er uten kjent utdanning. Andelen med ukjent utdanning har holdt seg relativt stabilt siden 1996 kartleggingen. Således var det 33 prosent av de bostedsløse som da var uten kjent utdanning.

Det ser likevel ut til at andelen bostedsløse med høyere utdanning har økt noe siden 1996. I 1996 var andelen med grunnskole og/eller inntil tre års videregående utdanning på 63 prosent. Denne har nå sunket noe til fordel for en økning i andelen med mer enn 3 års utdanning. Dette

gjenspeiler til en viss grad den generelle utviklingen i samfunnet. Andelen med høyere utdanning har økt jevnt i mange år. Mens den var 20,5 % i 1999, var andelen 23% i 2002.

Gitt den høye andelen som har ukjent utdanning er det av noe begrenset verdi å sammenlikne med tallene for landet som helhet. Men dette tyder likevel på at andelen med utdanning ut over 3 års videregående skole er underrepresentert blant de bostedsløse.

4.5. Inntektskilde

I forhold til livssituasjon og muligheter er utdanning en av flere indikatorer som kan være med å beskrive de bostedsløses bakgrunn. En annen faktor som kan gi et bilde av status er inntektskilder. De gir en indikasjon på tilknytning til arbeidslivet. Tabell 4.5 viser inntektskilder blant de bostedsløse i 2003, og tilsvarende tall fra kartleggingen i 1996.

Tabell 4.5. Inntektskilder blant de bostedsløse i 2003.
Sammenlikningstall fra 1996 i egen kolonne til høyre.

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003	Alle 1996
Lønn/arbeidsinntekt	2	4	1	2	1	1	.	2	3
Studielån	0	1	0	1	0	1	2	1	1
Arb.ledighetstrygd	3	6	4	3	3	7	5	4	5
Sosialbidrag	53	45	39	62	51	51	37	49	54
Sykepenges	6	8	11	5	11	7	10	8	2
Pensjon	28	25	36	22	19	21	34	25	19
Annet	4	3	2	2	2	2	7	3	12
Vet ikke	4	6	5	3	9	6	2	6	4
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100

De aller fleste bostedsløse har enten sosialbidrag eller pensjon som sin viktigste inntekt. Ca. 14% har riktignok enten lønn, arbeidsledighetstrygd eller sykepenges, men i hovedtrekk synes tilknytningen til arbeidslivet å være begrenset.

Det er noe variasjon mellom kommunegruppene, men ingen tydelig tendens.

Sammenlikner vi med situasjonen i 1996 har andelen bostedsløse som mottar sosialbidrag gått ned, samtidig som andelen som mottar sykepenges og pensjon har økt. For andelen som mottar arbeidsledighetstrygd er det mindre endringer fra 1996 til 2003.

4.6. Livssituasjon

Tabell 4.6 viser hvordan de bostedsløse er fordelt med hensyn til livssituasjon og sivilstatus.

Tabell 4.6. Andelen bostedsløse i 2003 med omsorgsansvar for mindreårige barn.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Enslig	87	90	92	93	84	87	90	88
I parforhold	5	4	5	3	6	8	7	6
Bor med slektning	2	2	1	1	6	3	2	3
Bor med andre	2	2	.	2	1	.	.	1
Vet ikke	2	2	2	1	3	2	.	2
Uoppgitt	1	0	.	.	0	.	.	0
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Vi ser at andelen enslige er 88 prosent. Dette representerer en viss økning fra 1996, da 84 prosent av de bostedsløse var enslige. Bostedsløse i parforhold er tilsvarende redusert, fra 11 prosent i 1996 til 6 prosent i 2003. Det er få systematiske variasjoner kommunegruppene imellom i 2003.

4.7. Omsorg for mindreårige barn

Selv om de fleste bostedsløse er enslige er det en del som har omsorgsansvar for mindreårige barn. Med omsorgsansvar menes i denne sammenhengen at den bostedsløse har det formelle omsorgsansvaret for barn og at barn i alle fall i perioder oppholder seg sammen med den av foreldrene som er i en bostedsløshetssituasjon. I 1996 hadde 8 prosent av de bostedsløse omsorgsansvar for mindreårige barn. I tabell 4.7 fremgår det at andelen er nær sagt uendret frem til 2003.

Tabell 4.7. Andelen bostedsløse i 2003 med omsorgsansvar for mindreårige barn.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Ja	5	10	8	-	5	11	7	7
Nei	87	82	87	95	90	85	88	87
Vet ikke	8	7	5	5	5	4	5	6
Uoppgitt	0	0	.	.	1	.	.	0
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Som tabellen viser, er det visse variasjoner kommunene imellom i andelen bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn. Det er imidlertid ingen åpenbar systematikk i variasjonene.

4.8. Oppsummerende kommentarer

I dette kapitlet har vi først og fremst ønsket å presentere de bostedsløse gjennom en demografisk profil, og å sammenlikne denne med bildet som ble tegnet ved kartleggingen i 1996. Vi har sett at de bostedsløse i hovedsak er menn i alderen 25 til 39 år, mange har innvandrerbakgrunn selv om flertallet er norskefødte, de har utdanning på grunnskole- eller

videregående nivå, de mottar sosialbidrag som sin viktigste inntektskilde, de er enslige og noen har også omsorgsansvar for mindreårige barn.

I forhold til 1996 er kvinneandelen uforandret. Den økningen i kvinneandel som er beskrevet internasjonalt (se Ulfrstad 1996 p. 63), ser vi dermed ikke igjen i vårt materiale. Aldersmessig har det skjedd en forskyvning oppover i alder, med færre unge bostedsløse under 35 år og en tilsvarende økning i de eldre alderskategoriene.

Fortsatt er personer med ikke-vestlig fødeland overrepresentert blant de bostedsløse, sett i forhold til deres andel av befolkningen totalt sett. Det er imidlertid ikke noen slik overrepresentasjon i Oslo, der vi finner den høyeste andelen ikke-vestlige både blant bostedsløse og i resten av befolkningen. De aller fleste bostedsløse er født i Norge, og andelen norskfødte har steget siden 1996.

Utdanning er ukjent i ett av tre tilfeller. Allikevel ser vi en viss økning i andelen med høyere utdanning fra 1996. Likeledes er det en lavere andel som mottar sosialbidrag i 2003 sammenliknet med 1996. Andelen som mottar pensjon eller sykepenger har imidlertid økt fra 1996 til 2003.

Til slutt har vi sett at andelen enslige også har økt noe fra 1996 til 2003, mens andelen med omsorgsansvar for mindreårige barn har holdt seg relativt stabil, på om lag 8 prosent.

5. Rusmisbruk, psykisk og fysisk helse

I dette kapitlet ser vi på omfanget av rusmisbruk og psykisk og fysisk sykdom, hver for seg og i sammenheng. Vi vil også se på utbredelsen av disse problemene i forhold til noen demografiske inndelinger.

Sentrale spørsmål er:

- I hvilken grad har de bostedsløse vansker i forhold til rus, psykisk og eller fysisk helse?
- I hvilken grad løper disse vanskene sammen og i hvilken grad opptrer de isolert?
- I hvilken grad kan rus og psykiske helseproblemer kobles til ulike demografiske grupper?

Også i dette kapitlet er det viktig å sammenlikne med 1996 og der det er mulig skissere eventuelle geografiske dimensjoner.

Vi har ikke til hensikt å årsaksforklare, men å beskrive ulikheter mellom ulike grupper bostedsløse. Isolert sett vil det ikke nødvendigvis være noen årsakssammenheng mellom rusmisbruk og bostedsløshet. Dette gjelder også i forholdet mellom bostedsløshet og psykisk og fysisk helse. På den annen side kan en ikke utelukke at både rusproblemer og psykiske vansker kan føre til bostedsløshet på samme tid som bostedsløshet også kan føre med seg rusproblemer og psykiske vansker. Sammenhengene kan altså gå i begge retninger.

5.1. Rusmiddelmisbruk

70 prosent² av de bostedsløse i vårt materiale oppgis å misbruke rusmidler av en eller annen sort. Bare for 12 prosent sier informantene med sikkerhet at de ikke er misbrukere. Narkotika dominerer bildet. Over halvparten av alle bostedsløse misbruker i følge vårt materiale narkotika, enten alene (37%) eller i kombinasjon med alkohol (18%). Av tabell 5.1 framgår det at det synes å være betydelige variasjoner fra kommunegruppe til kommunegruppe og også mellom de ulike storbyene. Mens 74% av de bostedsløse i Oslo oppgis å misbruke narkotika og / eller alkohol, og hele 77% i Stavanger, er andelen i Bergen 54%.

Tabell 5.1. Misbruk av rusmiddel blant bostedsløse i 2003 i ulike kommuner.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Alkohol/løsemidler	13	15	19	12	7	7	12	12
Alkohol og narkotika	12	15	20	22	16	26	22	18
Narkotika/piller	49	25	25	43	36	45	20	37
Annet	4	5	6	2	3	3	.	4
Ikke misbruk	11	20	16	8	11	7	10	12
Vet ikke	10	18	14	12	25	8	37	16
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

² Vi har da slått sammen kategoriene "Narkotika inkl. piller", "Narkotika og alkohol", Alkohol inkl. teknisk sprit og løsemidler" og "Annet", som stort sett omfatter ulike presisesringer i forhold til de øvrige alternativene, samt metadon og liknende.

I 1996 var misbruk av alkohol omtrent like utbredt som narkotikamisbruk. I begge tilfellene gjaldt dette om lag 30 prosent, mens 19 prosent den gangen ble oppgitt ikke å ha noen form for misbruk. Blandingsmisbruk var ikke en egen svarkategori i 1996-undersøkelsen, og respondentene ble i stedet oppfordret til å angi én dominerende form for misbruk.

Som tabell 5.2 viser, var det også i 1996 variasjoner mellom de enkelte kommunene i forhold til omfang av misbruk.

Tabell 5.2. Misbruk av rusmidler blant bostedsløse i 1996 i de fire største byene.

	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger
Alkohol	25	33	50	46
Narkotika	33	18	29	19
Annet	1	1	1	1
Ikke misbruk	19	16	9	23
Vet ikke	17	28	8	11
Mangler oppl.	4	4	3	.
Sum	100	100	100	100

Narkotikamisbruk lå høyest i Oslo med 33 prosent, mens Bergen var nede på 18%. Andelen uten misbruk var høyest i Stavanger, med 23 prosent.

Sammenholder vi tallene for 1996 og 2003, ser vi at andelen som bekreftes *ikke* å misbruke rusmidler i gjennomsnitt har gått ned siden 1996. Likevel har denne andelen økt både i Bergen og Trondheim. Økningen er størst i Trondheim, hvor det i 2003 er 16 prosent uten noen former for misbruk av rus i 2003 mot 9 prosent i 1996. Andelen misbrukere var imidlertid spesielt høy i Trondheim i 1996.

5.2 Psykisk sykdom

I alt 32 prosent av de bostedsløse i vårt materiale har i følge informantene synlig psykisk sykdom. Tabell 5.3 viser hvordan andelen med synlig psykisk sykdom varierer mellom de fire største kommunene og andre kommunegrupper.

Tabell 5.3. Synlig psykisk sykdom blant bostedsløse i 2003.

Har synlig psykisk sykdom	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 39.000	10.000 – 39.000	Under 10.000	Alle 2003
Ja	28	28	36	34	29	43	27	32
Nei	54	48	49	45	36	45	51	47
Vet ikke	17	22	15	20	31	11	22	19
Mangler data	1	2	0	2	4	1	.	2
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Det er ingen entydig geografisk tendens i denne tabellen. Det viser seg at Trondheim og Stavanger har høyere andeler bostedsløse med synlig psykisk sykdom enn Oslo og Bergen. Likeledes er andelen høyere i kommunene med mellom 10 000 og 39 000 innbyggere enn i andre kommuner.

Det er imidlertid verd å merke seg at det er en høy andel som svarer at de ikke vet. I gjennomsnitt gjelder dette i ett av fem tilfeller.

I 1996 fant vi at hver fjerde bostedsløse hadde psykisk sykdom som ble ansett å medføre behov for behandling. Ved en sammenlikning av tall fra 1996 og 2003 må en ta i betraktning at spørsmålet om psykisk sykdom som ”har behov for behandling” kan oppfattes som en snevrere definisjon enn ”synlig psykisk sykdom”. Ved å ta stilling til behandling beveger en seg noe videre enn bare å konstatere at det er snakk om en synlig psykisk sykdom. Dette kan forklare en del av den tilsynelatende økningen i psykisk sykdom blant bostedsløse.

5.3 Fysisk helse

I følge våre informanter har i alt 15 prosent av de bostedsløse fysiske sykdommer eller funksjonshemminger. Dette representerer en liten økning fra 1996, da 11% ble oppgitt å være i en slik situasjon. Tabell 5.4 viser hvordan forekomsten av fysisk sykdom og/eller funksjonshemming er i ulike byer og kommunegrupper.

Tabell 5.4. Kroppslig sykdom eller funksjonshemming blant bostedsløse i 2003.

Har kroppslig sykdom eller funksjonshemming	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Ja	18	16	16	10	11	16	10	15
Nei	60	59	59	59	51	64	71	60
Vet ikke	17	20	14	26	30	11	15	19
Mangler data	5	5	11	6	9	8	5	7
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Vi finner ikke noen gjennomgående mønstre som tilsier at kommunestørrelse skulle påvirke hvor stor andel som har fysiske helseproblemer. Det interessante i tabellen er imidlertid kanskje mer enn noe annet at en for mer enn hver fjerde bostedsløs ikke vet om vedkommende har en kroppslig sykdom eller funksjonshemming. Dette gjaldt i 18 prosent av tilfellene i 1996. Dette indikerer at de som møter bostedsløse i sitt arbeid relativt ofte sitter med mangelfulle opplysninger eller kjennskap til den enkeltes helsetilstand.

Generelle kommentarer om rusmisbruk samt psykiske og fysiske vansker blant bostedsløse

Både i forhold til rus, synlig psykisk sykdom og kroppslig sykdom eller funksjonshemming ser vi at det har vært en økning i omfanget fra 1996 til 2003.

Dette åpner for mange spørsmål. Så langt har vi konsentrert oss om å beskrive enkeltstående trekk ved de bostedsløses situasjon. For å øke vår forståelse vil vi også drøfte i hvilken grad den enkelte opplever vansker langs flere av disse dimensjonene samtidig, og i hvilken grad problemsituasjonene i forhold til rus og psykisk sykdom varierer mellom ulike demografiske grupper. Vi har valgt å konsentrere drøftingene om rusmisbruk og psykiske vansker da dette oppleves å være av en noe annen karakter enn fysiske helseproblemer.

5.4 Samlet omfang av rusmiddelmisbruk og psykisk sykdom

Vi så ovenfor at 32 % av de bostedsløse i vårt materiale har synlig psykisk sykdom, mens 70% misbruker et eller flere rusmidler. Tabell 5.5 på neste side viser i hvilken grad rusmisbruk og psykisk sykdom sammenfaller blant de bostedsløse i vårt materiale.

Tabell 5.5. Sammenfall mellom rusmisbruk og synlig psykisk sykdom blant bostedsløse i 2003.

Rusmisbruk	Synlig psykisk sykdom			Sum
	Ja	Vet ikke	Nei	
Ja	24	12	34	70
Vet ikke	3	8	7	18
Nei	5	1	6	12
Sum	32	21	47	100

Det viser seg at de to problemtypene er forholdsvis uavhengige av hverandre. Hver fjerde bostedsløse oppgis å ha både synlig psykisk sykdom og et rusproblem. Legger vi sammen de som både har et rusproblem og synlig psykisk sykdom samt de som enten har det ene eller det andre av disse to problemene kommer vi opp i en andel på hele 78 prosent. Dette betyr med andre ord at minst 78 prosent av de bostedsløse i 2003 har enten et psykisk problem eller et rusproblem eller begge deler.

På begge spørsmålene har vi en betydelig andel ubesvarte og "Vet ikke"-svar. Ser vi bort fra disse, sitter vi igjen med bare 6 prosent av de bostedsløse som vi noenlunde sikkert kan anta verken har et rusproblem eller et psykisk problem.

5.5 Rus og psykisk sykdom blant noen grupper bostedsløse

Ovenfor har vi sett at rusmisbruk og / eller psykisk sykdom inngår i problembildet for et flertall av de bostedsløse. Vi skal i det følgende se på utbredelsen av problemene blant noen grupper av bostedsløse.

I samtlige tabeller under dette avsnittet har vi slått sammen kategoriene "Vet ikke" og "Mangler opplysninger" under tittelen "Vet ikke".

Rusmisbruk og psykiske vansker i forhold til kjønn

Tabellene 5.6 og 5.7 viser hvordan omfanget av rusmisbruk og psykiske vansker ser ut for henholdsvis menn og kvinner.

Tabell 5.6. Andelene med rusmisbruk og eller psykiske vansker blant mannlige bostedsløse i 2003.

Rusmisbruk	Synlig psykisk sykdom			Sum
	Ja	Vet ikke	Nei	
Ja	25	13	35	73
Vet ikke	3	8	7	18
Nei	4	1	5	10
Sum	31	22	47	100

Tabell 5.7. Andelene med rusmisbruk og eller psykiske vansker blant kvinnelige bostedsløse i 2003.

Rusmisbruk	Synlig psykisk sykdom			Sum
	Ja	Vet ikke	Nei	
Ja	23	9	30	63
Vet ikke	3	9	6	19
Nei	9	2	9	19
Sum	35	20	45	100

Vi ser at det er en tendens til at kvinner i mindre grad enn menn misbruker rusmidler, mens de i noe større grad enn menn har synlig psykisk sykdom. Kombinasjonen med både rusmisbruk og psykiske vansker er imidlertid litt mer vanlig blant menn enn blant kvinner, selv om forskjellene ikke er så store. I begge tilfellene gjelder dette om lag hver fjerde bostedsløs. Imidlertid utgjør de som informantene oppgir ikke har noen av problemene, en betydelig større andel blant kvinner enn blant menn.

Rusmisbruk og psykiske vansker i forhold til fødeland

Et annet interessant spørsmål er om det er noen sammenheng mellom omfanget av rusmisbruk og psykiske vansker og fødeland.

Tabell 5.8 viser utbredelsen av rusmisbruk og psykiske vansker blant dem som er født i Norge, mens tabell 5.9 viser utbredelsen blant dem som er født i et ikke-vestlig land.

Tabell 5.8. Andelene med rusmisbruk og eller psykiske vansker blant bostedsløse i 2003 født i Norge.

Rusmisbruk	Synlig psykisk sykdom			Sum
	Ja	Vet ikke	Nei	
Ja	26	12	37	76
Vet ikke	3	7	6	16
Nei	4	1	3	8
Sum	33	20	47	100

Tabell 5.9. Andelene med rusmisbruk og eller psykiske vansker blant bostedsløse i 2003 født i ikke-vestlig land.

Rusmisbruk	Synlig psykisk sykdom			Sum
	Ja	Vet ikke	Nei	
Ja	13	5	9	27
Vet ikke	5	15	10	30
Nei	10	6	27	43
Sum	28	26	46	100

Tabellene viser noen markante forskjeller mellom norskefødte bostedsløse og bostedsløse født i et ikke-vestlig land, særlig i forhold til spørsmålet om rusmisbruk. Mens 76 prosent av alle bostedsløse født i Norge har et rusmisbruk gjelder dette bare for 27 prosent av alle ikke-vestlig fødte bostedsløse. Nå er riktignok "vet ikke" kategorien betydelig blant de ikke-vestlig fødte, men tendensen er allikevel svært klar.

Ser vi på andelen som både bruker rusmidler og har psykiske vansker, utgjør den 26 prosent blant de norskfødte bostedsløse. Dette gjelder bare 13 prosent blant bostedsløse med fødeland i et ikke-vestlig land. Og mens andelen som nokså sikkert verken har psykiske vansker eller et rusmisbruk er svært lav blant de norskfødte bostedsløse, med 3 prosent, gjelder dette for 27 prosent av de bostedsløse som er født i et ikke-vestlig land.

Rusmisbruk i ulike alderskategorier

Et annet spørsmål er hvordan og i hvilken grad rusmisbruk varierer med ulike alderskategorier. Dette får vi et inntrykk av i tabell 5.10 som viser ulike kategorier rusmisbruk fordelt på ulike aldersgrupper.

Tabell 5.10. Aldersfordeling for bostedsløse i 2003 med ulike kategorier rusmisbruk.

Alder i 2003	Alkohol/ løsemidler	Alkohol og narkotika	Narkotika/ piller	Annet	Ikke misbruk	Vet ikke
Ikke oppgitt	1	0	1	1	0	1
>20	.	2	2	4	3	4
20-24	1	11	16	11	15	21
25-29	0	14	21	11	19	16
30-34	6	19	20	14	12	12
35-39	9	21	20	16	15	14
40-44	14	14	13	14	11	14
45-49	21	12	6	17	9	6
50-54	16	4	2	7	5	5
55-59	9	1	1	2	4	3
60-64	10	0	0	5	2	3
65-69	4	0	.	.	1	1
70-74	6	.	0	.	1	0
75+	3	.	0	.	2	0
Sum	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)

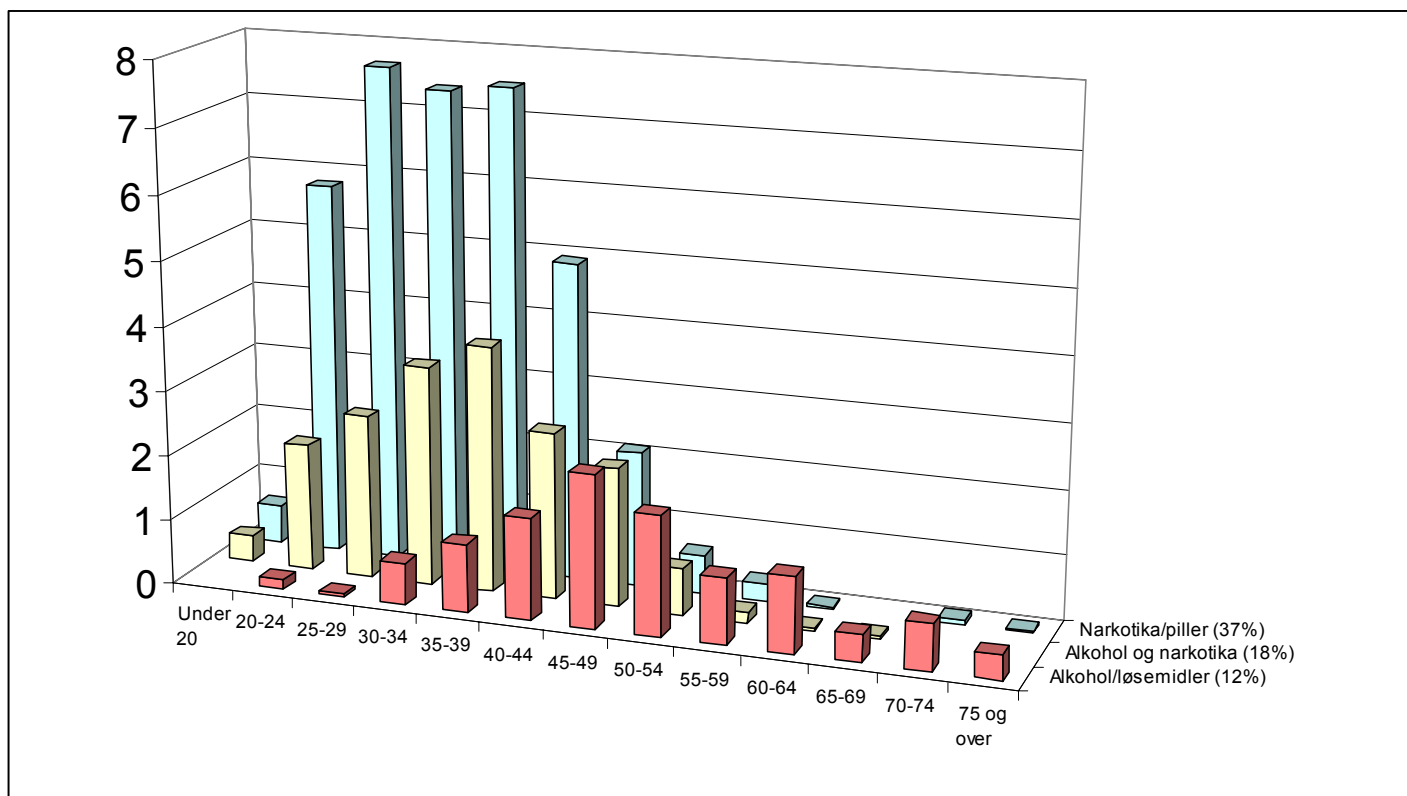
Som vi ser av tabellen er hovedtyngden av de som misbruker alkohol middelaldrende og eldre. I tabellen er misbruk av løsemidler og teknisk sprit inkludert i kategorien "Misbruk av alkohol". Misbrukere av narkotika og piller og blandingsmisbrukere er alle vesentlig yngre, og sjelden over 50 – 55 år. Dette illustreres tydelig av den grafiske fremstillingen nedenfor, figur 5.1.

I figuren er misbruket kategorisert som i tabell 5.10, med alkohol/løsemidler i første rekke, Alkohol og narkotika i den midterste rekken og narkotika/piller i den bakerste rekken. Alkohol og løsemidler, i den fremste rekken, forekommer først og fremst i de høyere aldersgruppene, mens blandingsmisbruk, den midterste rekken, og narkotika, den bakerste rekken, nesten ikke forekommer blant bostedsløse over 55 år. Vi ser også her at alkoholmisbruk antallsmessig utgjør et langt mindre problem enn narkotika.

Sammenlikner vi med tilsvarende fremstillinger fra undersøkelsen i 1996, (Ulfrstad 1996 side 53) ser vi at aldersprofilene for henholdsvis narkotika- og alkoholmisbruk langt på vei var de samme da som nå. Imidlertid ser vi at den forholdsvis brå nedtrappingen av andel narkotikamisbrukere da inntraff noe tidligere enn denne gangen, samtidig som økningen av misbruk med økende alder fra under 20 til 30 – 34 synes å være svært lik den vi ser i vårt materiale. Mens andelen narkotikamisbrukere i vårt materiale er stabilt høy for aldersgruppene fra 25 til 40 år, var "toppen" av kurven i 1996 smalere, fra 25 til 35 år. Andelen alkoholmisbrukere var i 1996 jevnt stigende med alder fra 20 til ca 40 år. I vårt

materiale er andelen alkoholmisbrukere svært liten opp til 30 års alder. I lys av at det skiller 7 år mellom disse to undersøkelsene, gir dette en antydning om at typen misbruk kan sees i et kohort-perspektiv, der alkoholmisbruk først og fremst er etablert i eldre aldersgrupper mens de gruppene som allerede for 5 – 10 år siden var rekruttert inn i narkotikamisbruk har fortsatt med det, og rekrutteringen fortsatt er like høy / effektiv som tidligere.

Dette bildet kompliseres av at de som svarte på skjemaene i 1996 ble tvunget til å velge enten narkotika eller alkohol som dominerende type misbruk, mens vi denne gangen har tatt med blandingsmisbruk som egen kategori.

Figur 5.1. Aldersprofil for misbrukere av henholdsvis alkohol og løsemidler, alkohol og narkotika i kombinasjon og narkotika og piller: Prosent av alle bostedsløse i 2003.

5.6. Oppsummerende kommentarer

Både i forhold til rus, synlig psykisk sykdom og kroppslig sykdom eller funksjonshemming har vi i dette kapitlet sett at det har funnet sted en økning i omfanget fra 1996 til 2003. Andelen rusmisbrukere er høyere i 2003 enn i 1996, andelen med synlig psykisk sykdom er høyere, og det er en høyere andel som har kroppslig sykdom eller funksjonshemming i 2003 sammenliknet med 1996. Når det gjelder rusmiddelmisbruk ser vi også en forskyvning i retning av tyngre rusmidler, i det misbruket av narkotiske stoffer øker mens misbruk av alkohol synes å være stabilt eller gå ned. I sum levner dette et inntrykk av at problembelastningen blant de bostedsløse på disse områdene har vokst de siste årene.

Det er en tendens til at kvinner i mindre grad misbruker rus. På den andre siden har kvinnelige bostedsløse i noe større grad synlig psykisk sykdom. Rusmisbruk er også langt hyppigere blant norskfødte bostedsløse sammenliknet med bostedsløse med ikke-vestlig fødeland.

Vi har også sett at det er en klar aldersdimensjon i rusmisbruket blant bostedsløse. Misbrukere av narkotika og piller samt blandingsmisbrukere er vesentlig yngre enn misbrukere av alkohol, og sjelden over 50 til 55 år.

6. Bostedsløses oppholdssted

Bostedsløshet kan i praksis omfatte svært ulike situasjoner. Definisjonen åpner for at også personer som oppholder seg på institusjoner, hospits eller liknende og som ikke har noe bosted ved en eventuell utskrivelse kan klassifiseres som bostedsløse, gitt at utskrivelsen finner sted innen to måneder. Som bostedsløs regnes også de som bor midlertidig hos slektninger eller venner. Dette åpner for at vi kan ha et vidt spekter av ulike bostedsløshetssituasjoner.

I dette kapitlet vil vi for det første se på ulike mulige oppholdssteder for bostedsløse og for det andre se oppholdsformer i et demografisk perspektiv.

6.1. Oppholdsformer blant bostedsløse

De viktigste oppholdformene for bostedsløse er å bo midlertidig hos bekjente eller slektninger, på institusjon eller i fengsel, og på døgnovernattingssteder. Til sammen 85 prosent av de bostedsløse i vårt materiale befinner seg i en av disse situasjonene. bare 2 prosent var ved vår registrering uten ordnet overnatting neste natt. Det er blant disse man finner dem som faktisk sover ute.

Tabell 6.1. Oppholdssted blant bostedsløse i 2003 i ulike byer og kommunegrupper.

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
På institusjon	39	8	40	10	14	10	24	21
I fengsel	3	7	8	15	7	11	2	7
Døgnovernatting	25	51	8	32	24	14	5	25
Campingvogn/-hytte	1	0	2	1	2	3	7	2
Midlertidig hos kjente	17	26	30	35	34	45	51	32
Ikke ordnet neste natt	3	1	5	1	4	1	.	2
Annet	6	4	3	3	4	4	7	5
Vet ikke	4	1	3	3	8	5	.	4
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen oppholder 28 prosent seg i fengsel eller institusjon, mens 25 prosent befinner seg i ulike former for døgnovernatting. En av tre bostedsløse hadde i 2003 midlertidig opphold hos venner og bekjente.

I 1996 oppholdt de fleste bostedsløse seg også midlertidig hos bekjente, eller de var i institusjon eller fengsel. Dette går frem av tabell 6.2 på neste side..

Tabell 6.2. Oppholdssted blant bostedsløse i 1996. Prosent.

Oppholdsform	Prosent
Hybelhus eller institusjonsleilighet	14
Institusjon eller fengsel	23
Midlertidig hos bekjente	25
Hospits eller lignende	18
Campingvogn eller –hytte	1
Fra dag til dag hos bekjente	9
Uten ordnet overnattingsmulighet	4
Annet	1
Vet ikke	4
Mangler opplysninger	1
Sum	100

Kilde: Ulfrstad 1996.

Som det går frem av tabellene ble kategoriseringen av bostedene endret noe fra 1996- til 2003-kartleggingen. Institusjon og fengsel ble skilt ut som egne kategorier. Det som i den nye undersøkelsen betegnes som døgnovernattingssteder, falt i 1996 hovedsaklig i kategoriene "Hybelhus eller institusjonsleilighet" samt "Hospits" eller liknende. Disse utgjorde til sammen vel 30 prosent.

Få var uten ordnet overnattingsmulighet neste natt i 1996, og går vi til 2003 ser vi at andelen uten ordnet overnatting fortsatt er svært liten og faktisk enda mindre enn i 1996.

Videre sammenlikning av situasjonen i 2003 med 1996 viser at andelen i institusjon eller fengsel har økt noe, fra 23 prosent til 28 prosent. Endringer i andelen i døgnovernatting er imidlertid vanskeligere å lese direkte ut av tabellene, på grunn av de endrede kategoriseringene. I 1996 hadde vi både hybelhus og institusjonsleilighet i en kategori, mens denne er skilt i 2003. Andelen i denne kategorien var i 1996 på 14 prosent. Andelen i hospits eller liknende i 1996 var imidlertid på 18 prosent samtidig som andelen i døgnovernatting i 2003 er på 25 prosent. Det er derfor rimelig å anta at det er mindre endringer i andelen som oppholder seg i midlertidig døgnovernatting.

Den høyeste andelen bostedsløse befinner seg i 2003 i midlertidig opphold hos venner og bekjente. I 1996 var denne kategorien i grove trekk delt på midlertidig hos bekjente samt fra dag til dag hos bekjente. Til sammen ser vi at andelen kan ha gått noe ned siden 2003, men endringene er ikke store.

Ser vi på de geografiske forskjellene i 2003 ser vi at andelen i institusjon er særlig høy i Oslo, med 39 prosent og i Trondheim med hele 40 prosent. I Bergen er andelen i institusjon på 8 prosent. Andelen i døgnovernatting er imidlertid høyere i Bergen, med hele 51 prosent. Dette er dobbelt så høyt som i Oslo og 6 ganger så høyt som i Trondheim, som hadde 8 prosent i døgnovernatting.

6.2. Oppholdssted og demografi

Som vi har sett oppholder 1 av tre bostedsløse seg midlertidig hos venner og bekjente i 2003, mens en av fire oppholder seg i døgnovernatting. Langt færre, 7 prosent, oppholder seg i fengsel. Vi vil i dette avsnittet undersøke den demografiske fordelingen blant bostedsløse med ulike oppholdssteder.

Oppholdssted og kjønn

Tabell 6.3 viser kjønnsfordelingen blant bostedsløse i ulike oppholdsformer i 2003.

Tabell 6.3. Den bostedsløses kjønn etter oppholdsform i 2003.

	Institu- sjon	Fengsel	Døgn- over- natting	Cam- ping- vogn /hytte	Midler- tidig opp- hold	Ikke ordnet neste natt.	Alle
Uoppgitt	.	.	0	.	1	.	0
Mann	72	89	78	86	75	70	76
Kvinne	28	11	22	14	25	30	23
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

Som tabellen viser er det særlig lav kvinneandel blant bostedsløse i en fengselssituasjon og i campingvogn eller hytte, henholdsvis 11 og 14 prosent. Blant de bostedsløse i fengsel er bare 11 prosent kvinner, mens kvinner utgjør 14 prosent blant de bostedsløse i campingvogn eller hytte.

Kvinneandelen blant de bostedsløse som ikke har ordnet opphold neste natt, er derimot på hele 30 prosent. Også blant institusjonsbeboere er andelen kvinner høyere enn ellers.

Bostedsløses oppholdssted og fødeland

Tabell 6.4 nedenfor viser hvilke fødelandsgrupper vi finner på de ulike oppholdsstedene.

Tabell 6.4. Bostedsløses fødeland etter oppholdsform i 2003

	Institu- sjon	Fengsel	Døgn- over- natting	Cam- ping- vogn /hytte	Midler- tidig opp- hold	Ikke ordnet neste natt.	Alle
Uoppgitt	1	0	2	.	1	1	1
Norge	89	90	87	94	83	90	86
Norden	1	.	1	1	0	1	1
V.Europa/N.Amerika	1	0	0	.	2	1	1
Øst Europa	1	2	1	3	1	.	1
Annen region	7	7	8	1	13	7	10
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen er andelen bostedsløse med ikke-vestlig fødeland størst blant de bostedsløse i midlertidig bosetting hos venner og bekjente. Det er relativt sett færrest med fødeland i den tredje verden blant bostedsløse i campingvogn eller hytte, uten ordnet overnattingssted neste natt samt institusjon eller fengsel.

Bostedsløses oppholdssted og alder

Tabell 6.5 viser hvordan de bostedsløse i ulike oppholdssituasjoner fordeler seg på ulike aldersgrupper.

Tabell 6.5. Bostedsløses alder etter oppholdsform i 2003

	Institu- sjon	Fengsel	Døgn- over- natting	Cam- ping- vogn /hytte	Midler- tidig opp- hold	Ikke ordnet neste natt.	Alle
Uoppgitt	1	.	0	1	0	2	1
>20 år	1	1	0	.	5	.	2
20-24	13	15	8	10	21	5	14
25-29	13	19	17	10	16	13	16
30-34	13	25	18	7	15	21	16
35-39	16	21	15	24	19	17	17
40-44	14	12	16	18	10	21	14
45-49	9	5	12	18	6	8	9
50-54	6	1	6	.	4	5	5
55-59	4	0	3	1	2	3	3
60-64	5	.	2	8	1	1	2
65-69	2	.	1	1	0	2	1
70-74	2	.	1	.	0	.	1
75 +	2	.	1	.	0	1	1
Uoppgitt	1	.	0	1	0	2	1
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

Som tabellen viser er de unge i flertall blant bostedsløse som befinner seg midlertidig hos venner og bekjente. I denne kategorien er de eldre årsklasser nærmest fraværende. Vi må se til institusjon eller døgnovernatting for å finne de eldste blant de bostedsløse. Noen eldre befinner seg også uten ordnet overnatting neste natt.

Ellers er hovedtyngden, nærmere 60%, av de som er uten overnatting neste natt fra 30 til 44 år. Blant de som befinner seg i fengsel befinner tyngdepunktet i aldersgruppen 25 til 39 år, hvor vi finner hele 65 prosent av de bostedsløse med oppholdssted i fengsel.

Oppholdsform og omsorgsansvar for mindreårige barn

Som vi tidligere har vist har hele 7 prosent av de bostedsløse et omsorgsansvar for mindreårige barn. Et interessant spørsmål er innenfor hvilke oppholdsformer vi finner disse. Dette ser vi i tabell 6.6.

Tabell 6.6. Bostedsløses omsorgsansvar for mindreårige etter oppholdsform i 2003

	Institu- sjon	Fengsel	Døgn- over- natting	Cam- ping- vogn /hytte	Midler- tidig opp- hold	Ikke ordnet neste natt.	Alle
Uoppgitt	0	.	0	1	0	3	0
Omsorgsansvar	7	7	3	10	11	1	7
Ikke omsorgsansvar	86	84	92	79	85	87	87
Vet ikke	7	8	4	10	5	8	6
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen er andelen bostedsløse med omsorgsansvar for barn høyest blant dem med midlertidig bosetting hos venner og bekjente eller i campingvogn og hytte. Om lag en av ti bostedsløse i disse situasjonene har omsorgsansvar for mindreårige barn.

Det er vært få av de bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn er blant dem som er uten ordnet overnatting neste natt.

Oppsummerende om bostedsløse i ulike oppholdssteder

De fleste bostedsløse i 2003 befinner seg som vi har sett i dette kapittelet enten midlertidig hos venner og bekjente, i døgnovernatting eller på institusjon eventuelt i fengsel. Dette er ikke vesensforskjellig fra situasjonen i 1996. Også da dominerte disse oppholdsformene.

Vi finner imidlertid at det innenfor de ulike oppholdsformene er relativt ulik demografisk profil. Således viser materialet at kvinneandelen er relativt lav blant bostedsløse i fengsel. Dette gjelder også for opphold i campingvogner og hytte. Bostedsløse med ikke-vestlig fødeland finnes først og fremst blant dem som oppholder seg midlertidig hos venner og bekjente. Det er få bostedsløse med ikke-vestlig fødeland blant dem som befinner seg i campingvogn eller hytte, er uten ordnet overnattingssted neste natt eller oppholder seg på institusjon eller i fengsel.

Visse aldersforskjeller ser vi også innenfor de ulike oppholdsformene. Således er andelen yngre høyere blant dem som oppholder seg midlertidig hos venner og bekjente enn i andre situasjoner. De eldste bostedsløse utgjør derimot en høyere andel blant de bostedsløse på institusjon eller døgnovernatting.

Interessant er det også at andelen bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn er høyest blant dem som befinner seg i midlertidig bosetting hos venner og bekjente. Andelen med omsorgsansvar er svært lav blant bostedsløse som er uten ordnet overnatting neste natt.

7. Bostedsløshetens varighet

En viktig side ved bostedsløshetssituasjonen i et levekårsperspektiv er spørsmålet om bostedsløshetssituasjonen er å betrakte som midlertidig eller ikke, og varigheten av bostedsløshetssituasjonen. Dette vil vi derfor se nærmere på i dette kapitlet.

7.1. Midlertidig bostedsløse og bostedsløshetssituasjonens lengde

Midlertidig bostedsløse

Spørsmålet om midlertidighet dreier seg om hvorvidt "bostedsløshetens årsak er midlertidig i påvente av ny bolig". Dette mener vi må innebærer at det foreligger en mer eller mindre konkret boligløsning, eller en overskuelig prosess som forventes å føre til at boligproblemet løses. Hvor langt frem i tid dette ligger kan imidlertid variere. Denne forståelsen av begrepet er ikke konkretisert overfor respondentene verken i 1996 eller i 2003. Det må tas i betraktning at begrepet midlertidig kan ha blitt forstått på ulike måter.

Tabell 7.1 viser hvordan bostedsløse i ulike byer og kommunegrupper fordelte seg med hensyn til midlertidighet i 2003.

Tabell 7.1. Bostedsløse i 2003 i ulike byer og kommunegrupper fordelt på midlertidig eller permanent status.

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Midlertidig	26	42	61	31	32	34	46	36
Ikke-midlertidig	59	43	25	57	37	50	32	46
Vet ikke	13	11	13	12	23	15	15	15
Mangler opplysninger	2	4	0	1	7	2	7	4
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Som det går frem av tabellen er 36 prosent av de bostedsløse å regne som midlertidig bostedsløse i 2003.

Selv om det er til dels store variasjoner mellom kommunene og kommunekategoriene med hensyn til andelen som befinner seg i en midlertidig bostedsløshetssituasjon, er det ingen systematiske variasjoner basert på kommunestørrelse i forhold til de fire storbyene. Andelen midlertidig bostedsløse er høyest i Trondheim, med 61 prosent, mens denne andelen er nede i 26 i Oslo. For de øvrige kommunekategoriene er det en tendens til at jo mindre kommunen er, jo flere av de bostedsløse er å regne som midlertidig bostedsløse.

I 1996 var det 35 prosent av de bostedsløse som ble anslått å være midlertidig bostedsløse, mens 51 prosent ikke var midlertidig bostedsløse. Situasjonen for de resterende var enten ukjent eller en manglet opplysninger. Dette innebærer at andelen midlertidig bostedsløse har ligget relativt stabilt i tiden fra 1996 og frem til i dag. Andelen ikke-midlertidig bostedsløse har imidlertid gått noe ned. Dette innebærer at andelen vet ikke har steget noe fra 1996 til 2003.

Historien som bostedsløs

I likhet med spørsmålet om midlertidighet vil også spørsmålet om hvor lenge den enkelte har vært bostedsløs være viktig. Dette vil supplere spørsmålet om midlertidighet, og er nytt i 2003 kartleggingen i forhold til 1996.

Lengden på bostedsløshetssituasjonen blant de bostedsløse i 2003 kommer frem i tabell 7.2. Også denne tabellen gir tall som viser variasjoner mellom ulike kommunekategorier.

Tabell 7.2. Lengden på bostedsløshetssituasjonen blant de bostedsløse i 2003 fordelt på ulike kommunetyper.

	Oslo	Bergen	Trond-heim	Stav-anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Problem i flere år	58	47	44	50	35	45	27	46
Mer enn ½ år	17	28	25	26	24	21	29	23
Nytt akutt problem	9	13	16	12	14	15	29	14
Annet	5	3	3	4	4	3	5	4
Vet ikke	10	8	11	7	20	13	7	12
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Som vi ser har flesteparten av de bostedsløse flere år bak seg som bostedsløse. Dette gjelder særlig i Oslo, der hele 58 prosent av de bostedsløse har vært bostedsløse over flere år. Nytt akutt problem er det bare for et mindretall, eller 14 prosent på landsbasis. Andelen er her lavest i Oslo med 9 prosent, og høyest i Trondheim med 16 prosent. Det er en tendens til at andelen som har bostedsløsheten som nytt akutt problem øker med synkende kommunestørrelse. Således er det 29 prosent av de bostedsløse i de minste kommunene som har dette som nytt akutt problem, mot 14 prosent i kommunene med over 39 000 innbyggere utenom de fire største byene.

7.2. Trekk ved bostedsløse med ulike karrierer

Hva skiller eventuelt de bostedsløse som er midlertidig bostedsløse og de som ikke er midlertidig? Er det for eksempel først og fremst eldre som har vært bostedsløs i flere år eller forekommer dette også blant yngre? Dette vil være sentrale spørsmål i dette avsnittet. I dette avsnittet vil vi se etter kjennetegn ved midlertidig bostedsløse, og ved bostedsløse med henholdsvis lang og kort forhistorie.

De midlertidig bostedsløse i et demografisk perspektiv

Tidligere har vi sett at om lag 36 prosent av de bostedsløse er midlertidig bostedsløse i påvente av nytt bosted. I dette avsnittet skal vi spørre hva som spesielt kjennetegner denne gruppen.

Midlertidig bostedsløshet og kjønn

Tabell 7.3 på neste side viser kjønnsfordelingen blant henholdsvis midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse.

Tabell 7.3. Kjønnfordeling blant midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse i 2003.

	Midlertidig	Ikke midlertidig	Totalt
Mann	70	80	76
Kvinne	30	19	23
Sum	100	100	100

Som vi ser av tabellen er andelen kvinner høyere blant de midlertidig bostedsløse enn blant dem som ikke er midlertidig bostedsløse. Således ser vi at mens 30 prosent av de midlertidig bostedsløse er kvinner, gjelder dette bare 19 prosent av de ikke midlertidig bostedsløse.

Midlertidig bostedsløse og fødeland

Tabell 7.4 viser sammenhengen mellom midlertidig bostedsløshet og fødeland..

Tabell 7.4. Den bostedsløses fødeland fordelt etter midlertidig og ikke midlertidig bostedsløshet i 2003.

	Midlertidig	Ikke midlertidig	Totalt
Norge	84	90	86
Norden	1	1	1
V.Europa/N.Amerika	2	0	1
Øst Europa	1	1	1
Annen region	11	7	10
Ukjent	1	1	1
Sum	100	100	100

Som vi ser utgjør bostedsløse med ikke-vestlig fødeland (kategorien ”annen region”), en noe større andel blant de midlertidig bostedsløse enn de gjør blant de som ikke er midlertidig bostedsløse. Således utgjør de bostedsløse med ikke-vestlig fødeland 11 prosent av de midlertidig bostedsløse mot 7 prosent blant de ikke midlertidig bostedsløse.

Midlertidig bostedsløshet og alder

Som vi har sett er det generelt en tyngde blant de bostedsløse i alderkategorien 25 til 39 år. I tabell 7.5 ser vi aldersfordelingen for de midlertidig og de ikke midlertidig bostedsløse.

Tabell 7.5. Aldersfordeling for midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse i 2003.

	Midlertidig	Ikke midlertidig	Totalt
Uoppgitt	0	1	1
>20	3	1	2
20-24	14	13	14
25-29	15	15	16
30-34	14	17	16
35-39	17	17	17
40-44	12	14	14
45-49	11	9	9
50-54	6	5	5
55-59	3	3	3
60-64	2	2	2
65-69	1	1	1
70-74	1	1	1
75 +	0	1	1
Sum	100	100	100

Som tabellen viser er det få variasjoner i aldersfordeling mellom midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse. Jevnt over vil et tyngdepunkt ligge i aldergruppen mellom 25 og 39 for begge kategoriene.

Midlertidig bostedsløshet og omsorgsansvar for mindreårige barn

Tabell 7.6 viser i hvilken grad det er forskjell mellom midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse med hensyn til omsorgsansvar for barn.

Tabell 7.6. Omsorgsansvar for mindreårige barn for midlertidig og ikke midlertidig bostedsløse i 2003.

	Midlertidig	Ikke midlertidig	Totalt
Uoppgitt	0	0	0
Omsorgsansvar	12	3	7
Ikke omsorgsansvar	83	91	87
Vet ikke	5	5	6
Sum	100	100	100

Blant de midlertidig bostedsløse viser tabellen at 12 prosent har omsorgsansvar for barn, mot bare 3 prosent blant de ikke midlertidig bostedsløse. Det er allikevel påfallende at 3 prosent av de ikke midlertidig bostedsløse faktisk har et omsorgsansvar for mindreårige barn.

Bostedsløshetens varighet i et demografisk perspektiv

I dette avsnittet vil vi se hvordan den demografiske fordelingen er blant bostedsløse som henholdsvis har vært bostedsløs over lengre tid og som har det som nytt akutt problem.

Bostedsløshetens varighet og kjønn

Vi ser først på kjønnsfordelingen, som kommer til uttrykk i tabell 7.7 nedenfor.

Tabell 7.7. Kjønnsfordeling for bostedsløse i 2003 etter bostedsløshetens varighet.

	Problem i flere år	Mer enn ½ år	Nytt akutt problem	Alle
Uoppgitt	.	0	1	0
Mann	80	75	69	76
Kvinne	20	25	30	23
Sum	100	100	100	100

Som tabellen viser er det en tendens til at kvinneandelen er høyere blant bostedsløse med kortere kontra lengre fartstid som bostedsløs. Således er det en kvinneandel på 20 blant dem som har flere år som bostedsløs mot 30 blant dem som har kommet ut i bostedsløshet som et akutt problem.

Bostedsløshetens varighet og fødeland

Tabell 7.8 viser fordelingen på fødeland blant bostedsløse som har hatt problemet henholdsvis i flere år, i en lengre periode og en kort tid..

Tabell 7.8. Fødeland for bostedsløse i 2003 etter bostedsløshetens varighet.

	Problem i flere år	Mer enn ½ år	Nytt akutt problem	Alle
Norge	92	85	80	86
Norden	1	1	1	1
V.Europa/N.Amerika	0	1	2	1
Øst Europa	0	1	1	1
Annen region	5	11	15	10
Ukjent	1	1	1	1
Sum	100	100	100	100

Andelen bostedsløse med ikke-vestlig fødeland er høyere blant bostedsløse med kortere kontra lengre fartstid som bostedsløs. Således er det bare 5 prosent ikke-vestlige blant de bostedsløse som har flere år bak seg som bostedsløs, mens de utgjør 15 prosent blant dem som har bostedsløshet som nytt akutt problem.

Bostedsløshetens varighet og alder

Tabell 7.9 på neste side beskriver alderssammensetningen innenfor de ulike kategoriene basert på bostedsløshetens varighet.

Den viser en tendens til at det i kategoriene med flere år som bostedsløs er høyere andel i gruppen 30 til 40 enn i de kategoriene der varigheten er kortere. Likeledes er det andelsvis flere unge i alderen 20 til 30 år blant dem som har fått bostedsløshet som et nytt akutt problem, sammenliknet med dem som totalt sett har vært bostedsløse i flere år.

Tabell 7.9. Aldersfordeling for bostedsløse i 2003 etter bostedsløshetens varighet.

	Problem i flere år	Mer enn ½ år	Nytt akutt problem	Alle
Uoppgitt	1	0	1	1
>20	1	3	5	2
20-24	7	18	24	14
25-29	13	18	15	16
30-34	18	13	11	16
35-39	20	16	12	17
40-44	16	14	13	14
45-49	12	6	6	9
50-54	6	4	6	5
55-59	3	3	3	3
60-64	2	2	3	2
65-69	1	1	1	1
70-74	1	0	1	1
75 +	1	0	1	1
Sum	100	100	100	100

Det er også interessant å se at både blant dem som har vært bostedsløse i flere år og blant dem som har et nytt akutt problem finner vi en liten andel på 75 år eller mer.

Varighet av bostedsløshet og omsorgsansvar for mindreårige barn

Tabell 7.10 skal vise hvor høy andelen bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn er i de ulike varighetskategoriene.

Tabell 7.10. Omsorgsansvar for mindreårige barn for bostedsløse i 2003 etter bostedsløshetens varighet.

	Problem i flere år	Mer enn ½ år	Nytt akutt problem	Alle
Uoppgitt	0	0	.	0
Omsorgsansvar	4	8	15	7
Ikke omsorgsansvar	91	87	79	87
Vet ikke	5	5	6	6
Sum	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen er det en tendens til at andelen med omsorgsansvar for mindreårige barn er høyere jo kortere perioden som bostedsløs er. Det er imidlertid interessant å merke seg at 4 prosent av de som har flere år bak seg som bostedsløs har omsorgsansvar for mindreårige barn. Andelen er 15 prosent for de med bostedsløshet som nytt og akutt problem.

Oppsummerende om varighet og bostedsløshet i et demografisk perspektiv

I dette kapitlet har vi sett at vel hver tredje bostedsløs er midlertidig bostedsløs i påvente av ny boform. Dette representerer ingen vesensforandring fra situasjonen i 1996. I sum har imidlertid nesten halvparten av to bostedsløs flere år som bostedsløs bak seg. Bare 14 prosent har det som nytt akutt problem.

Andelen kvinner er høyere blant de midlertidig bostedsløse enn blant de ikke midlertidig bostedsløse. Dette gjelder også i forhold til bostedsløse med ikke-vestlig fødeland. I forhold til alder avviker ikke fordelingen for midlertidig bostedsløse vesentlig fra tyngdepunktet for bostedsløse generelt, med et tyngdepunkt mellom 25 og 39 år.

Når det gjelder bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn finner vi de fleste i en slik situasjon blant de midlertidig bostedsløse. Allikevel finner vi at 3 prosent av de ikke midlertidig bostedsløse også har et omsorgsansvar for mindreårige barn.

Videre er andelen kvinner høyere blant dem med kort fartstid som bostedsløs sammenliknet med dem som har flere år bak seg som bostedsløs. Det samme gjelder for andelen bostedsløse med ikke-vestlig fødeland. I forhold til alder ser vi at det er høyest andel i aldersgruppen 30 til 39 år blant de som har flere år bak seg som bostedsløs. Verdt å merke seg er også at vi i gruppen med flere år som bostedsløs bak seg også finner personer 75 år eller eldre.

Vi ser også at det er høyere andel med omsorgsansvar for mindreårige barn i gruppene med kortere fartstid som bostedsløs. Igjen er det imidlertid vel verdt å merke seg at det faktisk også er 5 prosent av de med flere år bak seg som bostedsløs som har omsorgsansvar for mindreårige barn.

8. Bostedsløshet etter utskrivning fra institusjon

En viktig side ved mange bostedsløses historie er spørsmålet om de har bakgrunn fra institusjon eller ikke, særlig hvorvidt de nylig har vært på institusjon. Vi vil derfor i dette kapitlet først se på hvorvidt den bostedsløse de siste 6 månedene har blitt utskrevet fra institusjon, og dernest beskrive noen demografiske trekk ved bostedsløse med ulike institusjonstilknytninger.

8.1. Utskrivelse fra ulike institusjonstyper

Tabell 8.1 viser i hvilken grad de bostedsløse i 2003 ble utskrevet fra institusjon de foregående 6 månedene.

Tabell 8.1. Utskrivelse fra ulike institusjonstyper siste 6 måneder for bostedsløse i 2003.

	Oslo	Bergen	Trond- heim	Stav- anger	Andre over 39.000	10.000 – 39 000	Under 10 000	Alle 2003
Fra fengsel	4	6	4	10	8	8	5	6
Fra psykiatrisk inst.	3	3	5	4	4	5	7	4
Fra rusmiddelinst.	6	6	7	8	6	12	5	7
Fra sykehus/hjem	2	2	1	1	2	3	7	2
Fra annen institusjon	7	1	3	3	2	1	2	3
Ikke utskrevet fra inst.	57	61	67	57	49	56	51	56
Vet ikke	17	18	10	13	23	10	10	16
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

Et flertall blant de bostedsløse er som tabellen viser ikke utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene. Dette gjelder i gjennomsnitt for 56 prosent av de bostedsløse. I både Bergen og Trondheim gjelder dette over 60 prosent av de bostedsløse. Gjennomgående er det flere som ikke er utskrevet fra institusjon i de fire storbyene enn gjennomsnittet for de andre kommunene.

De fleste som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene kommer enten fra rusmiddelinstitusjon eller fengsel. Dette gjelder til sammen bortimot 13 prosent. Bare 2 prosent kommer fra sykehus eller sykehjem. Andelen som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene er lavere i Oslo enn i landet som helhet både i forhold til fengsel, psykiatrisk institusjon og rusmiddelinstitusjon.

I tokningen av disse tallene er det imidlertid viktig å være klar over at "Vet ikke"-andelen er på hele 16 prosent. Dette gir noe usikkerhet til estimatene.

8.2. Utskrivning fra institusjon og demografi

I dette avsnittet vil vi se etter demografiske kjennetegn ved dem som nylig er utskrevet fra institusjon. Er utskrivning fra institusjon noe som først og fremst forekommer blant yngre bostedsløse eller blir også eldre utskrevet fra institusjon til en bostedsløshetssituasjon?

Som vi så ovenfor var 22 prosent av de bostedsløse i 2003 utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene. Av dette var 7 prosent fra rusmiddelinstitusjon, 6 prosent fra fengsel og 4 prosent fra psykiatrisk institusjon. For å illustrere institusjonsbakgrunn i forhold til rus og psykiatri spesielt har vi skilt ut dette som egne separate institusjoner, og klassifisert fengsel sammen med sykehus, sykehjem og andre institusjonsformer. Dette også for å lette oversikten.

Kjønnsfordeling blant de som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene

Tabell 8.2 nedenfor viser kjønnsfordelingene blant dem som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene

Tabell 8.2. Kjønnsfordeling for bostedsløse i 2003 som er utskrevet fra institusjon siste 6 måneder.

	Fra psykiatrisk	Fra rusmisbruks-behandling	Fra annen institusjon	Ikke utskrevet	Alle
Uoppgitt	.	.	1	0	0
Mann	79	73	85	74	76
Kvinne	21	27	13	26	23
Sum	100	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen er andelen kvinner høyere blant dem som er utskrevet fra rusbehandling enn blant dem som er utskrevet fra psykiatrisk institusjon. Andelen kvinner som er utskrevet fra annen institusjon, som her blant annet vil si fengsel og sykehjem, er relativt lav, med 13 prosent.

Fordeling på fødeland for dem som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene

Tabell 8.3. viser fordelingen på fødeland blant de bostedsløse som de siste 6 månedene er utskrevet fra institusjon.

Tabell 8.3. Fordeling av fødeland blant bostedsløse i 2003 som er utskrevet fra institusjon siste 6 måneder.

	Fra psykiatrisk	Fra rusmisbruks-behandling	Fra annen institusjon	Ikke utskrevet	Alle
Norge	85	94	89	86	86
Norden	1	1	1	1	1
V.Europa/N.Amerika	1	0	1	1	1
Øst Europa	4	.	1	1	1
Annen region	10	4	7	11	10
Ukjent	.	1	0	1	1
Sum	100	100	100	100	100

Her ser vi at andelen bostedsløse med ikke-vestlig fødeland er høyest blant de som er utskrevet fra psykiatrisk institusjon. Hele en av ti som ble utskrevet fra slik institusjon de siste 6 månedene var ikke-vestlig født. De bostedsløse som de siste 6 månedene ble utskrevet fra rusbehandling var derimot i alt overveiende grad født i Norge.

Aldersfordeling blant de som ble utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene

Aldersfordelingen blant dem som ble utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene fremkommer i tabell 8.4.

Tabell 8.4. Aldersfordeling for bostedsløse i 2003 som er utskrevet fra institusjon siste 6 måneder.

	Fra psykiatrisk	Fra rusmisbruks- behandling	Fra annen institusjon	Ikke utskrevet	Alle
Uoppgitt	.	0	.	0	1
>20	2	2	3	2	2
20-24	14	19	15	13	14
25-29	12	21	16	15	16
30-34	17	16	18	15	16
35-39	28	16	19	16	17
40-44	6	12	16	13	14
45-49	11	9	6	10	9
50-54	9	4	4	5	5
55-59	1	0	2	3	3
60-64	.	.	1	3	2
65-69	.	.	1	3	2
70-74	.	.	0	2	1
75 +	.	.	.	1	1
Sum	100	100	100	100	100

Her ser vi at hovedtyngden av bostedsløse utskrevet fra psykiatrisk institusjon de siste 6 månedene lå i aldergruppen 30 til 39, med en hovedvekt på den siste femårskategorien. Det er svært få unge under 20 år som er skrevet ut fra slik institusjon, likeledes er det få over 55 år.

Når det gjelder bostedsløse utskrevet fra rusbehandling er disse noe mer spredt aldersmessig, men gjennomsnittlig noe yngre. Det er et tyngdepunkt i aldersgruppen mellom 20 til 29 år, og totalt 40 prosent av de bostedsløse som var utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene var i denne aldersgruppen. 32 prosent var i alderen 30 til 39 år. Igjen er det svært få i alderen under 20 år og over 55 år.

I kategorien bostedsløse utskrevet fra andre institusjoner, som blant annet omfatter fengsel og sykehjem finner vi flere både i de yngre og de eldre årsklassene.

Omsorgsansvar for mindreårige barn sett i forhold til utskrivning fra institusjon de siste 6 månedene

I tabell 8.5 ser vi på forekomsten av omsorgsansvar for mindreårige barn blant dem som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene. .

Tabell 8.5. Omsorgsansvar for mindreårige barn for bostedsløse i 2003 som er utskrevet fra institusjon siste 6 måneder.

	Fra psykiatrisk	Fra rusmisbruks-behandling	Fra annen institusjon	Ikke utskrevet	Alle
Uoppgitt	.	.	0	0	0
Omsorgsansvar	6	6	6	8	7
Ikke omsorgsansvar	83	90	87	89	87
Vet ikke	10	4	6	3	6
Sum	100	100	100	100	100

Som vi ser av tabellen er det en like høy andel bostedsløse med omsorgsansvar for mindreårige barn blant de bostedsløse som er utskrevet de siste 6 månedene fra både psykiatrisk institusjon og rusbehandling. Dette gjelder også i forhold til utskrivning fra annen institusjon. Jevnt over hadde 6 prosent av bostedsløse som de siste 6 månedene ble utskrevet fra disse tre kategoriene institusjoner omsorgsansvar for mindreårige barn.

Oppsummerende om bostedsløse utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene i et demografisk perspektiv

De fleste som er utskrevet fra institusjon de siste 6 månedene kommer enten fra rusmiddel-institusjon eller fengsel. Dette gjelder for bortimot 13 prosent. Bare 2 prosent kommer fra sykehus eller sykehjem.

I dette kapitlet har vi også sett at blant bostedsløse som de siste 6 månedene er utskrevet fra institusjon er kvinneandelen høyest i forhold til de som er utskrevet fra rusbehandling.

Andelen med ikke-vestlig fødeland er det høyest andel blant de som er utskrevet fra psykiatrisk institusjon. En av ti bostedsløse som de siste 6 månedene er utskrevet fra psykiatrisk institusjon hadde ikke-vestlig fødeland.

I forhold til alder, ser vi interessant nok at de som er nyutskrevet fra rusbehandlingsinstitusjon synes å være yngre enn utskrevne fra psykiatrisk institusjon.

Blant de nyutskrevne fra institusjoner finner vi omtrent samme andel med omsorgsansvar for mindreårige barn som vi finner i resten av materialet.

9. Nærmere om noen spesielle grupper bostedsløse

9.1 De eldste bostedsløse

Aldersfordelingene viser at et par prosent av de bostedsløse vi har fått informasjon om, er over 65 år. De eldste som er tatt med, er i 90-årene. Tabell 9.1 oppsummerer noen trekk ved de eldste bostedsløse i 2003, og sammenlikner dem med alle bostedsløse i 2003 og med de eldste bostedsløse i 1996.

Disse eldste bostedsløse finnes nesten utelukkende i de store byene. Halvparten av dem oppholder seg i institusjon, og flere jo eldre de er. Men ca. en tredel befinner seg i døgnovernattingstilbud. Den største delen av gruppen har en historie som bostedsløs som strekker seg gjennom flere år, men også blant de eldste er det en viss andel (ca. 15%) som har bostedsløshet som nytt akutt problem.

Andelen rusmisbrukere blant de eldste er omtrent like stor som blant øvrige bostedsløse. Mens narkotika nå er den dominerende gruppen rusmidler blant yngre bostedsløse, dreier det seg stadig i hovedsak om alkohol blant de eldste. I 1996 fant man ingen bostedsløse over 64 år som brukte narkotika. Denne gangen finnes de, men i forholdsvis små antall, 7% av de registrerte eldre. De eldste avviker ikke nevneverdig fra andre bostedsløse med hensyn til omfanget av psykisk sykdom. Imidlertid oppgis hele 51% å ha fysisk sykdom eller funksjonshemming, mens denne andelen er bare 15% i hele mengden av bostedsløse.

Informasjonen om dem kommer i størst grad fra institusjoner, men det er også mange som er nevnt av sosialkontor.

Tabell 9.1. Sammenlikning mellom eldre bostedsløse og samtlige registrerte, i 2003 og 1996³.

	Eldre 2003	Alle 2003	Eldre 1996	Alle 1996
Andel av hele materialet	2%		5%	
Kjønn				
Menn	86%	76%	84%	76%
Kvinner	14%	23%	16%	24%
Fødeland				
Født utenom Norden	4%	12%	5%	15%
Oppholdsform				
Institusjon/fengsel	51%	28%	60%	14%
Døgnovernatting	30%	25%	[13%]	18%
Midlertidig	7%	32%	[5%]	25%
Rusmisbruk				
Alkohol	61%	12%	60%	30%
Blandingsmisbruk	2%	18%	*	
Narkotika	3%	37%	-	31%
Helse				
Psykisk sykdom	35%	15%	[26%]	24%
Fysisk sykdom	51%	15%	37%	11%

86% av de bostedsløse over 64 år er menn, mens andelen var 76 prosent i materialet som helhet. Vi ser også at de eldste i all hovedsak er født i Norge.

³ Tallene fra 1996 er hentet fra Ulfrstad 1997, bortsett fra tall i hakeparentes som stammer fra upublisert materiale.

Sammenliknet med i 1996, kan det se ut til at andelen eldre er noe lavere denne gangen (2 prosent av alle, mot tidligere 5 prosent). De synes i større grad å ha helseproblemer (51% er fysisk syke, mot 37% i 1996), og har også rusproblemer i noe høyere grad denne gangen enn sist. Det kan synes som om en samlet reduksjon i bostedsløshet blant eldre har ført til at det er en mer marginal og mer belastet gruppe som står tilbake.

Oppsummering

Det er funnet en noe mindre andel bostedsløse over 65 år denne gangen enn i 1996. De skiller seg fra de øvrige bostedsløse på samme måte som sist: Andelen menn er høyere, andelen ikke-vestlige er lavere, de misbraker i stor grad alkohol og i liten grad narkotika, de finnes i stor grad på institusjoner og har i stor grad fysiske så vel som psykiske helseproblemer.

9.2 De yngste bostedsløse

Bostedsløse under 20 år utgjør i vårt materiale ca. 2 prosent⁴. Av disse er hele 41 % kvinner, mot 26% i hele materialet. 25% kommer fra ikke-vestlige land, mot 10 % i hele materialet.

I likhet med de aller eldste, er det i hovedsak i de største byene vi finner de yngste bostedsløse. Tabell 9.2 oppsummerer noen trekk ved bostedsløse under 20.

Tabell 9.2. Sammenlikning mellom de yngste bostedsløse og samtlige registrerte, i 2003 og 1996⁵.

	Yngste 2003	Alle 2003	Yngste 1996	Alle 1996
Andel av hele materialet	2%		4%	
Kjønn				
Menn	59%	76%	64%	76%
Kvinner	41%	23%	36%	24%
Fødeland				
Født utenom Norden	26%	12%	24%	15%
Oppholdsform				
Institusjon/fengsel	12%	28%	[13%]	14%
Døgnovernatting (hospits)	5%	25%	14%	18%
Midlertidig	76%	32%	[47%]	25%
Rusmisbruk				
Alkohol	-	12%	7%	30%
Blandingsmisbruk ⁶	18%	18%	*	
Narkotika	27%	37%	29%	31%
Helse				
Psykisk sykdom	37%	15%	18%	24%
Fysisk sykdom	-	15%	6%	11%

Langt de fleste, 76 %, av de yngste bostedsløse har i en eller annen forstand midlertidig oppholdssted. I vårt materiale denne gangen er ingen under 20 oppgitt å mangle ordnet overnatting neste natt. For vel halvparten av de yngste er bostedsløsheten oppgitt å være

⁴ Laveste alder vi har funnet er 16 år. Ved undersøkelsen i 1996 ble det registrert 130 observasjoner der alderen var under 18 år. Disse ble tatt ut av materialet før analysen. I vårt materiale gjelder dette bare 2 observasjoner, som vi har valgt å beholde i materialet.

⁵ Tallene fra 1996 er hentet fra Ulfrstad 1997, bortsett fra tall i hakeparentes som stammer fra upublisert materiale.

⁶ Kategorien Alkohol og narkotika var ikke med i spørreskjemaet i 1996. Respondentene ble da oppfordret til å angi én dominerende type misbruk.

midlertidig i påvente av ny bolig, og en tredel har et nytt , akutt boligproblem, mens en annen tredel har vært i situasjonen mer enn et halvt år. Bare 11 % er oppgitt å ha vært bostedsløse gjennom flere år, mot 46 % i hele materialet.

Til sammen 45 % av de yngste oppgis å være rusmisbrukere, enten med et narkotikaproblem eller en kombinasjon av narkotika og alkohol. Dette er betydelig lavere enn i materialet som helhet, men representerer samtidig en klar økning i forhold til hva vi fant i 1996 for den samme aldersgruppen. 37% av de yngste bostedsløse oppgis å ha psykisk sykdom. Det er noe mer enn i materialet som helhet, og dobbelt så høy andel som i 1996. Den gangen hadde de yngste psykisk sykdom i *mindre* grad enn de øvrige. For kroppslig sykdom er bildet helt motsatt – i 1996 ble 6% av de yngste rapportert å være fysisk syk, mot 11% i hele materialet. I 2003 var hyppigheten av fysisk sykdom samlet sett steget til 15%, mens ingen av de bostedsløse under 20 oppgis å ha slike plager.

Oppsummering

Bostedsløse under 20 år utgjør en mindre andel i dette materialet enn i undersøkelsen fra 1996. Som sist utpreges de blant annet ved at en høy andel er kvinner, og en høy andel har ikke-vestlig fødeland. De fleste bor midlertidig hos venner, kjente eller familie. En stor andel av de yngste bostedsløse har synlig psykisk sykdom, mens de i liten utstrekning er kroppslig syke. De misbruker rusmidler i mindre grad enn andre bostedsløse, og når de gjør det, dreier det seg i all hovedsak om narkotika, eventuelt med alkohol som tillegg.

9.3 Bostedsløse uten rusproblemer, uten psykisk sykdom og uten kontakt med institusjoner

Som det fremgår i kapittel 5 har en betydelig andel av de bostedsløse andre vesentlige problemer, i form av rusmisbruk eller psykisk sykdom. Disse problemtypene antas gjerne å kunne knyttes til bostedsløsheten gjennom en gjensidig innvirkning (Ulfrstad 1996, Dyb 2002). De to problemområdene er i stor grad overlappende. Bare 6 % av dem vi har fått opplysninger om, oppgis med sikkerhet verken å være rusmisbrukere eller psykisk syke.

Vi ser også av foranstående kapitler at 28% av de bostedsløse befinner seg i institusjoner eller fengsler, og like mange (til dels de samme) er utskrevet fra institusjoner og fengsler siste 6 måneder.

Men det finnes en liten og interessant restgruppe, som i følge opplysningene

- ikke misbruker rusmidler
- ikke har synlig psykisk sykdom
- ikke er i fengsel eller institusjon, og
- ikke er utskrevet fra slike de siste 6 månedene

Noen trekk ved denne gruppen er vist i tabell 9.3 på neste side, som også viser en sammenlikning med alle bostedsløse i 2003 og med situasjonen i 1996.

Bostedsløse som ikke har rusmisbruksproblemer, ikke er psykisk syke og ikke oppholder seg i eller nylig er utskrevet fra institusjoner utgjør 4% i vårt material. Det er en noe lavere andel enn i 1996, da de utgjorde 9%. De finnes nå som da hyppigere i store kommuner, og har for 66 prosents vedkommende midlertidig oppholdssted. 22% befinner seg på døgnovernatningssteder. I 1996 var noe flere på døgnovernatningssteder (hospits) mens snaut

halvparten bodde midlertidig hos venner / bekjente. Mens 47% av alle de vi har fått opplysninger om, angis å ha en lang historie med bostedsløshet, gjelder dette bare 12 % av dem uten rusmisbruk, psykiske problemer eller institusjonsopphold. Hele 69% av denne gruppen oppgis å være midlertidig bostedsløse i påvente av ny bolig, mens dette bare er tilfelle for 36% totalt sett. Denne forskjellen er noe større i 2003 enn den var i 1996. Kvinneandelen er høy i denne gruppen, 33%, og de har i større grad enn andre bostedsløse omsorg for barn (30%, mot 7% i materialet som helhet). Disse tallene avviker lite fra funnene i forrige undersøkelse. 77% er enslige, mot 88% av samtlige bostedsløse. Dette er noe mer enn i 1996, både for denne lille gruppen, og for de bostedsløse som helhet. Aldersmessig utpreger de seg også, ved at en større andel er under 30 år. De under 20 år utgjør 6% av gruppen, mot 2% av hele materialet.

Om vi ser på arbeidsinntekter, finner vi at vesentlig flere av disse "ubelastede" bostedsløse har inntekter i form av arbeidsinntekt, ledighetstrygd, sykepenger eller studielån – hele 33%. Ser vi på fordelingen blant alle bostedsløse, har bare 9% inntekter fra disse kildene. Dette er også samme tendens som i 1996, men denne gangen i noe mer utpreget grad.

Ut fra hvordan vi har definert denne gruppen, kan vi slutte at de fleste som har et akutt boligproblem men en "normal" situasjon for øvrig, vil havne i denne kategorien. Dette understrekes av at midlertidig innkvartering med venner etc. er den hovedsaklige løsningen som velges, og av den lave andelen med langvarig bostedsløshet.

Tabell 9.3. Sammenlikning mellom bostedsløse uten rusmisbruk, psykisk sykdom eller institusjonsopphold og samtlige registrerte, i 2003 og 1996⁷.

	Uten rusmisbruk , psykisk sykdom eller institusjons- opphold, 2003	Alle 2003	Uten rusmisbruk , psykisk sykdom eller institusjons- opphold, 1996	Alle 1996
Andel av hele materialet	4%		9%	
Kjønn				
Menn	66%	76%	64%	76%
Kvinner	33%	23%	36%	24%
Fødeland				
Født utenom Norden	56%	12%	55%	15%
Oppholdsform				
Døgnovernatting (hospits)	22%	25%	14%	18%
Midlertidig	66%	32%	49%	25%
Varighet				
Lang historie som bostedsløs	12%	47%		
Livssituasjon				
Enslig	77%	88%	70%	84%
Omsorg for mindreårige barn	30%	7%	31%	8%
Inntektskilde				
Lønn	14%	2%	10%	3%
Arbeidsledighetstrygd	11%	4%	9%	5%
Sosialbidrag	40%	49%	57%	54%
Pensjon	12%	21%	6%	19%

⁷ Tallene fra 1996 er hentet fra Ulfrstad 1997.

Oppsummering

Bostedsløse som ikke misbruker rusmidler, ikke har synlig psykisk sykdom og ikke bor i eller nylig er utskrevet fra institusjon, utgjør bare 4% av alle bostedsløse i vårt materiale. En av tre er kvinner, og over halvparten er født utenfor Norden. To av tre bor midlertidig hos venner, kjente eller familie, og 30% har omsorg for mindreårige barn. De har langt oftere enn andre bostedsløse arbeidsrelaterte inntekter. Gruppen skiller seg dermed fra andre bostedsløse på samme måte som i 1996, men den er nå blitt mindre og forskjellene til andre bostedsløse er blitt mer utpreget.

9.4 Bostedsløse uten ordnet overnatting kommende natt

Som vi har sett, er det de færreste bostedsløse – i det minste av dem so har kontakt med hjelpeapparatet – som faktisk ikke har noe sted å overnatte. Disse utgjør på mange måter de helt akutt bostedsløse, som hjelpeapparatet ikke makter å skaffe et tilbud på kort sikt (eller som selv velger å takke nei til det tilbud hjelpeapparatet gir). I vårt materiale utgjør de ca. 2% (78 observasjoner). I likhet med de andre særlige gruppene vi har sett på i dette kapitlet, utgjør de dermed en noe mindre andel av materialet i denne undersøkelsen enn de gjorde forrige gang. Tabell 9.4 viser noen trekk ved denne gruppen sammenliknet med alle bostedsløse 2003 og med situasjonen i 1996.

Tabell 9.4. Sammenlikning mellom bostedsløse uten ordnet overnatting neste natt og samtlige registrerte, i 2003 og 1996⁸.

	Uten ordnet overnatting 2003	Alle 2003	Uten ordnet overnatting 1996	Alle 1996
Andel av hele materialet	2%		4%	
Kjønn				
Menn	70%	76%	78%	76%
Kvinner	30%	23%	22%	24%
Fødeland				
Født utenom Norden	8%	12%		15%
Rusmisbruk				
Alkohol	6%	12%	30%	30%
Blandingsmisbruk ⁹	28%	18%	*	
Narkotika	44%	37%	37%	31%
Helse				
Psykisk sykdom	20%	15%	20%	24%
Fysisk sykdom	10%	15%	9%	11%
Varighet				
Lang historie som bostedsløs	56%	47%		
Inntektskilde				
Lønn	1%	2%		3%
Arbeidsledighetstrygd	1%	4%		5%
Sosialbidrag	57%	49%		54%
Pensjon	12%	21%		19%
Livssituasjon				
Enslig	93%	88%		84%
Omsorg for mindreårige barn	1%	7%		8%

⁸ Tallene fra 1996 er hentet fra Ulfrstad 1997.

⁹ Kategorien Alkohol og narkotika var ikke med i spørreskjemaet i 1996. Respondentene ble da oppfordret til å angi én dominerende type misbruk.

Vi finner en noe høyere kvinneandel (30%) blant dem uten overnattingstilbud enn i hele materialet (23%). En slik forskjell var ikke synlig i 1996. De fleste av dem er født i Norge, og andelen født utenfor Norden er lavere enn for alle bostedsløse. I 1996 viste Ulfrstad at denne gruppen hadde høyere narkotikabruk enn andre bostedsløse, mens alkoholbruken var omtrent som for andre. Denne gangen er overhyppigheten av narkotikabruk enda mer markant – til sammen 72% oppgis å bruk narkotika enten alene eller sammen med alkohol. Dette er nær dobbelt så stor andel som blant alle bostedsløse sett under ett. Samtidig har alkoholmisbruk uten samtidig narkotikamisbruk gått sterkere tilbake blant dem uten ordnet overnatting enn tilbake blant de øvrige.

Helsemessig ser vi en noe høyere frekvens av psykisk sykdom blant denne gruppen enn for samtlige bostedsløse, mens andelen med fysiske sykdommer er lavere. Mønsteret i 1996 var derimot at så vel psykisk som fysisk helse var noe bedre for denne gruppen.

De fleste, 56%, av denne gruppen har en karriere med tilbakevendende bostedsløshet gjennom flere år. det er noe flere enn i materialet som helhet. Videre kan vi konstatere at de i enda mindre grad enn andre bostedsløse har arbeidsrelaterte inntekter, og sosialbidrag er den viktigste inntektskilde for 57%.

Hele 93% av disse som mangler ordnet overnatting er enslige, og bare 1% av dem oppgis å ha omsorg for barn.

Oppsummering

De bostedsløse som mangler ordnet overnatting neste natt utgjør 2% i vårt materiale. De er i all hovedsak enslige, og har i svært lite omfang omsorgsansvar for mindreårige barn. Kvinneandelen er noe høyere enn i materialet som helhet, mens andelen med fødeland utenfor Norden er mindre. Over halvparten har en historie som bostedsløs som går over flere år, og fire av fem misbruker rusmidler, først og fremst narkotika. De skiller seg ikke dramatisk fra andre bostedsløse verken med hensyn til psykisk eller fysisk sykdom. De trekkene ved gruppen vi har kunnet sammenlikne med 1996 er i liten grad endret siden da, men gruppen utgjør en mindre andel av de bostedsløse i 2003.

Litteratur

- Boligvirkemiddeletaten, Oslo kommune: BoAgenda. Nr. 3 2003. *Bostedsløshet – forståelse – tiltak – erfaringer*
- Dyb, Evelyn (2002) *Bostedsløshet i Norge – forklaring på marginalisering* (i TemaNord 2002:558)
- Dyb, Evelyn (2003) *Prosjekt bostedsløse – midtveisevaluering*. Prosjektrapport 358. Norges byggforskningsinstitutt
- Edgard, Bill, Joe Doherty, Henk Meert (2003) *Review of Statistics on Homelessness in Europe*. European Observatory on Homelessness. FEANSA, European Federation of national Organisations Working with the Homeless
- Hansen, Thorbjørn, Evelyn Dyb og Arne Holm (2002) *Evaluerings av Prosjekt bostedsløse. oppstartfasen*. Prosjektrapport 325. Norges byggforskningsinstitutt
- Hansen, Thorbjørn (2004) *Storbyenes boligpolitikk for vanskeligstilte 1990 – 2001*. Rapport 117. Norges byggforskningsinstitutt
- Sahlin, Ingrid och Sirkka-Liisa Kärkkäinen (2002) *Bostadslöshet som problem och politik. Aktuellt om nordisk forskning*. TemaNord 2002:558.
- Statistisk sentralbyrå (1994) *Standard for kommuneklassifisering 1994*. Norges offisielle statistikk C192.
- St.meld.nr. 50 (1998-99) Utjamningsmeldinga
- Ulfrstad, Lars-Marius (1997) *Bostedsløshet i Norge. Kartlegging av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet*. Prosjektrapport 216. Norges byggforskningsinstitutt.

Vedlegg

Antall bostedsløse 2003 og 1996 i kommuner

Tabell I. Antall bostedsløse i hver kommune 2003 og 1996. Kommunene er gruppert etter antall innbyggere i 2003.

	2003					1996	
	Antall instanser	Mini-mum	Maksi-mum	Anslått sannsynlig	Antall per 1000	Antall	Antall per 1000
Storbyer:							
Oslo	163	887	1343	1283	2,48	2513	5,14
Bergen	75	685	742	713	3,03	754	3,38
Trondheim	52	287	398	371	2,43	327	2,27
Stavanger	34	158	244	228	2,05	254	2,43
Kommuner 39 000 innbygger og mer:							
Bærum	26	34	56	52	0,51	164	1,69
Kristiansand	19	78	109	94	1,26	186	2,69
Fredrikstad	24	44	52	48	0,69	90	1,37
Tromsø	14	146	148	147	2,40	69	1,22
Drammen	22	50	58	54	0,96	108	2,04
Sandnes	7	72	86	79	1,42	29	0,59
Asker	8	55	57	56	1,11	118	2,60
Skien	7	42	52	47	0,93	50	1,03
Sandefjord	17	41	93	67	1,65	18	0,48
Skedsmo	8	48	48	48	1,18		
Ålesund	12	25	41	39	0,98		
Arendal	15	37	98	68	1,72	29	0,74
Kommuner med 10 000 innbyggere og mer:							
Tønsberg	14	59	118	89	2,50		
Ringsaker	4	8	16	12	0,38	21	0,67
Haugesund	13	8	26	17	0,55		
Lillehammer	11	9	11	10	0,40	21	0,86
Kongsberg	5	10	17	13	0,57	11	0,51
Stange	5	7	9	8	0,44	13	0,74
Nes	2	*	*	*		*	0,13
Stord	5	21	35	28	1,72	19	1,21
Nesodden	4	6	12	9	0,56	19	1,34
Klepp	3	*	*	*		*	
Time	2	10	10	10	0,72	*	
Lenvik	8	7	28	16	1,45	0	0,00
Førde	8	2	4	3	0,28	12	1,23
Orkdal	5	6	15	11	1,06	11	1,08

5. Hva er klientens utdanning: ☐ Grunnskole eller videregående skole
☐ Mer enn 3 årig yrkesutdanning
☐ Vet ikke
6. Nåværende inntektskilde: ☐ Lønn
☐ Studielån
☐ Arbeidsløshetsstrygd
☐ Sosialbidrag
☐ Sykepenges
☐ Pensjon
☐ Annet, skriv: _____
☐ Vet ikke
7. Nåværende oppholdsform: ☐ På institusjon
☐ I fengsel
☐ Hospits, pensjonat og lignende døgnovernattingssteder
☐ Egen eller andres campingvogn eller -hytte
☐ Midlertidig opphold hos bekjente eller slektninger
☐ Uten ordnede overnattingsmuligheter for kommende natt
☐ Annet, skriv: _____
☐ Vet ikke
8. Er bostedsløshetens årsak midlertidig i påvente av ny bolig? ☐ Ja ☐ Nei ☐ Vet ikke
9. Har klienten en lang historie med bostedsløshet? ☐ Ja, tilbakevendende situasjon over flere år
☐ Nei, men har vedvart mer enn et halvt år
☐ Nei, er et nytt, akutt problem
☐ Annet, skriv: _____
☐ Vet ikke
10. Ev. rusmiddelmisbruk: ☐ Alkohol, inkl. teknisk sprit og løsemidler
☐ Narkotika, inkl. piller
☐ Både alkohol og narkotika
☐ Ikke misbruk
☐ Annet, skriv: _____
☐ Vet ikke
11. Hvilke av de følgende forhold gjelder etter *din vurdering* for den bostedsløse:
- a. Synlig psykisk sykdom ? ☐ Ja ☐ Nei ☐ Vet ikke
- b. Kroppslig sykdom eller funksjonshemming? ☐ Ja ☐ Nei ☐ Vet ikke
12. Er klienten utskrevet fra institusjon siste 6 mnd.? ☐ Utskrevet fra fengsel
☐ Utskrevet fra psykiatrisk institusjon
☐ Utskrevet fra behandlingsinstitusjon for rusmiddelmisbruk
☐ Utskrevet fra sykehus, sykehjem
☐ Utskrevet fra annen institusjon
☐ Ikke utskrevet fra institusjon
☐ Vet ikke

RETTLEDNING FOR UTFYLLING

Det skal fylles ut ett skjema for hver bostedsløs en kjenner til. Om en ikke kjenner til noen, kyser man av for det og returnerer skjemaet.

Alle skjemaene skal fylles ut i løpet av uke 49, 2003 (01. til 05. desember).

Det skal fylles ut skjema for alle bostedsløse som er kjent ved sin institusjon/instans.

Undersøkelsen omfatter alle bostedsløse man kjenner til på ditt tjenestested i denne perioden, også de som henvender seg til din institusjon/organisasjon. (Den bostedsløse skal ikke forelegges spørreskjema eller spørsmål vedrørende undersøkelsen)

Koden øverst på skjema må fylles ut for alle med initialer, fødselsår og fødselsdag i måneden.

Eksempel:

☐ ☐ Initialer (første fornavn, siste etternavn) ☐ ☐ Fødselsår ☐ ☐ Fødselsdag (dag i måneden). Måned (1 – 12) skal ikke oppgis.

Definisjonen på spørreskjema angir hvem som i denne undersøkelsen skal regnes som bostedsløs. Undersøkelsen omfatter derfor i visse tilfeller personer som ikke i andre sammenhenger er registrert i kategorien "UFB", "bostedsløs" eller "hjemløs" eller tilsvarende. Vi ber derfor om at *definisjonen* foran legges til grunn for vurderingen av hvilke personer det fylles ut skjema for.

Det skal fylles ut ett alternativ for hvert spørsmål. Dette gjelder også i spørsmål 6 og 10, der vi ber om *viktigste* inntektskilde og ev. *dominerende type* rusmiddelmisbruk. Sett tydelig kryss.

I spørsmål 11 a og b ber vi om *din vurdering* av psykisk og fysisk helse til den bostedsløse. Eventuell diagnose kan legges til grunn hvis denne er kjent. Hvis du ikke ser deg i stand til å vurdere dette, kryss av for "vet ikke".

Det er av stor betydning at flest mulig av spørsmålene blir besvart. Fyll derfor ut skjema på grunnlag av saksopplysninger eller din kunnskap om den enkelte så langt det er mulig.

Spørsmål rettes på telefon mellom kl. 12.00 og 15.00 til:

Prosjektleder Thorbjørn Hansen, direkte telefon: 22 96 58 33, eller
prosjektmedarbeider Arne Holm, direkte telefon: 22 96 58 08

Spørreskjemaene skal returneres samlet senest 10. desember 2003 til:

Opinion Bergen
Postboks 714 Sentrum
5807 BERGEN

